

Hoofdstuk 1: sociale activering

1. Facilitatie of belemmering?

Beter alleen?

- Ader & Tatum

○ Methode

- Amerikaanse studenten geneeskunde
- Op stoel aan tafel met drukknop met elektroden aan kuit
- 12/36: alleenconditie

24/36: sociale conditie → per 2 in kamer

- 2^e persoon: passief publiek (kon alleen toekijken, drukknop was te ver)
- Om 10 seconden schok van halve seconde
 - Uitstellen met drukknop
- Experimentele proefopzet
 - Aselecte (toevallige) wijze verdeeld
 - Storende variabelen gelijk over alle condities
 - O.V. = variabele die gemanipuleerd wordt
 - A.V. = variabele die onderzocht wordt
 - Negatieve versterker = uitstel of niet-toediening heeft positief effect op verdere probabiliteit van operant gedrag (hier: uitstel van schok)

- Maatstaf: 5 minuten lang hoogstens 1 schok / minuut

- Resultaten

Conditie	Slagen	Slagen niet	Lopen weg
Alleen	8	2	2
Passief publiek	2	7	3

- Alleenconditie: 4x meer geslaagden + sneller
- Bij 12 deelnemers uit sociale conditie waren er 5 die minstens eenmaal de knop indrukten
- Sociale conditie drukte vaker op knop dan nodig

- Conclusie

- Sociale belemmering:

- 2 vragen

- Algemeenheid?
- Verklaring?

- Sociale belemmering: een algemeengeldig effect?

- 2 methoden om na te gaan

- Nagaan of het in andere omstandigheden of bij andere gedragingen ook optreedt

- Nagaan of gedragsverschijnsel optreedt bij andere soorten
 - Bv. Proeven op dieren → verschijnsel niet toeschrijven aan hogere cognitieve processen/socio-culturele achtergrond

- Pessin

- 60 M/V studenten lijst van 7 zinledige woorden van 3 letters leren → zo snel mogelijk voorspellen wat eerstvolgende woord is
- Herhaald tot volledige lijst correct voorspeld werd
- 2 keer
 - Alleenconditie
 - Passiefpubliekconditie → Pessin keek mee door deurraam
 - Binnen-proefpersoonmanipulatie (elke proefpersoon krijgt alle behandelingen)
 - Contrabalanceren (mogelijke ongewenste effecten door conditievolgorde wegwerken)
- Resultaten:
 - Alleensituatie
 - Gemiddeld 9,8 herhalingen nodig
 - Gemiddeld aantal fouten: 36,6

- Passiefpubliekconditie
 - Gemiddeld 11,3 herhalingen nodig
 - Gemiddel aantal fouten: 41,1
- Gates & Allee
 - Kakkerlakken (lichtschuw)
 - Verlicht E-doolhof met 1 donkere fles op centrale zijpad
 - 3 condities
 - Alleenconditie
 - Coactieve conditie met 1 kakkerlak erbij
 - Coactieve conditie met 2 kakkerlakken erbij
 - Resultaten
 - Alleenconditie: 5 minuten
 - Paren: 12 minuten
 - Triades: 18 minuten
- Allee & Masure
 - Shell-parkieten (licht)
 - Leerden in doolhof sneller licht en voedsel vinden in alleenconditie dan in coactieve dyadeconditie

Toch beter niet alleen?

- Travis
 - Methode

- Soepele stift tegen doelwit drukken dat
aangebracht was aan de buitenrand van een
draaischijf
- 1 proefbeurt = 20 omwenteling
- Max. 200 punten
- Meerdere dagen na elkaar 20 proefbeurten tot
'top' bereikt was (2 dagen na elkaar hetzelfde
resultaat)
- Dag erna: sociale factor
 - 5 proefbeurten in alleensituatie
 - 10 proefbeurten met passief publiek
(keken toe)
- Vergelijking van
 - 10 publieke proefbeurten
 - HOOGSTE 10 opeenvolgende scores in
alleensituatie → alleensituatie was
bevooroordeeld

○ Resultaten

Conditie	Top-10 reeks	Recordcijfers
Alleen	172,8	184,7
Passief publiek	177,4	188,9

- Beperkt verschil, maar toch:
 - Statistisch significant

- Scores in alleensituatie waren al zeer hoog
 - Partijdige analyse in voordeel van alleensituatie
- Relevantie
 - Oog-handcoördinatie speelt in ontelbare omstandigheden cruciale rol
 - Psychologische wetmatigheden die invloed hebben op het verwerven en uitbrengen van psychomotorisch gedrag verschillen niet in functie van maatschappelijke relevantie → ook toepasbaar op andere proeven met oog-handcoördinatie
- Conclusie
 - Studenten presteerden beter als ze voor het publiek hun behendigheid demonstreerden
- Sociale facilitatie: een algemeen geldig effect?
 - Chen → mieren
 - 3 condities
 - 1^e & laatste periode: alleenconditie
 - 2^e periode: coactieve paren
 - 3^e periode: coactieve triaden
 - Nestbouwgedrag aan hand van
 - Latentietijd (tijd voor ze begonnen)

- Gemiddelde gewicht in milligram van gebruikte materiaal
- Resultaten
 - Coactieve condities zesmaal sneller begonnen
 - Coactieve condities per mier driemaal meer nestmateriaal
 - Geen leereffect want laatste periode was ook alleenconditie
- Bayer → kippen
 - Verzadigde kippen aten nog als andere kip bij hen geplaatst werd
- Harlow → ratten
 - Gelijkgesteld per gewicht
 - Ratten aten meer in coactieve conditie
- Gates & Allee → duizendpoten
 - Lopen sneller weg van aversieve prikkel (licht) in gezelschap van een soortgenoot
- Allport
 - 5 taken
 - Klinkers doorstreven
 - Perspectiefomkeringstaak
 - Vermenigvuldigen
 - Vrije associatietask
 - Argumentatie

- Vermoeidheid uitgeschakeld door afwisselende volgorde
- Competitie uitgeschakeld → deelnemers kenden resultaat/tijd van andere niet
- Resultaten:
 - Kwantitatieve toename in coactieve conditie
 - Kwaliteit argumentatie slechter in coactieve conditie → sociale belemmering

2. Een integratie: Zajoncs socialeactiveringstheorie

De inductieve opbouw van de hypothese

- Gemeenschappelijke noemer
 - Niet wie-wat-waar
 - Zowel bij mens als dier
 - Coactief & passief publiek
 - Waaier van gedragsvormen
 - Hypothese: moeilijke gedragingen geïnhibeerd, makkelijke taken (geleerde taken) gefaciliteerd
 - Onderscheid performantie – leergedrag
 - Performantie = uitbrengen van aangeleerd gedrag → sociale facilitatie
 - Leergedrag → sociale belemmering

- Inductie: bijzondere → algemene
 - Sociale belemmering hangt vooral samen met leergedrag, sociale facilitatie vooral met performantie
- Dominante respons
 - Vraag naar waarom?
 - Responscompetitie
 - 1 prikkel → meerdere responsen
 - Compatibele responsen: kunnen gelijktijdig gebeuren (bv. Sturen & roepen)
 - Incompatibele responsen: kunnen niet gelijktijdig gebeuren → competitie
 - Dominante respons = meest klaarliggende gedrag
 - Verklaring voor facilitatie en belemmering
 - In begin: verkeerde responsen → dominante responsen
 - Door leren: juiste respons → dominante respons
 - Sociale facilitatie & belemmering = toename van uitbrenging aan dominante responsen
- Fysiologische opwindings

- Bloot-sociale aanwezigheid → verhoging niet-gerichte activering → verhoging uitbrengingsprobabiliteit dominante responsen

De uitdagende kracht van de abstractie

- Abstractie maken van evidente verschillen
- Hoe meer abstractie, hoe uitdagender, hoe kwetsbaarder
 - Draagwijdte over-/onderschatten
- Dominante respons gaat verder dan performantie/leergedrag
 - Bv. Affectieve gedragsrepertoires
- Blote aanwezigheid is voldoende voorwaarde voor stijging uitbrengingsprobabiliteit dominante respons

Een toetsbare want falsifieerbare hypothese

- Wetenschappelijke draagkracht hangt af van toetsbaarheid
 - Karl Popper
- Hypothese/theorie die het langst pogingen tot weerlegging overleeft is dan ook voorlopig de meest plausibele hypothese/theorie

3. Hypothetisch-deductieve toetsing

Sociale aanwezigheid veroorzaakt een toename van dominant gedrag

- Dominant gedrag op voorhand weten
 - Zelf hiërarchie aanleren
 - Zajonc & Sales: Turkse woorden
 - Verschillende frequenties/woord (contrabalanceren door verschil tussen deelnemers)
 - Woorden met hoge frequentie → dominante responsen
 - Daarna: pseudoherkenningstaak
 - Resultaten
 - Meer dominante responsen in sociale conditie (11,8 tov 9,0)
 - Hypothese niet weerlegd
 - Vooraf nagegaan
 - Goldman: kleuren
 - 3 verschillen met Zajonc & Sales
 - Geen goed/fout
 - Vooraf dominante responsen nagegaan
 - Coactieve situatie ipv passief publiek
 - Resultaten

- In coactieve conditie lag het uitbrengen van dominante responsen hoger dan in alleenconditie

Sociale aanwezigheid leidt tot toename van activering

- Martens → Palmar Sweat Index (PSI)
 - Complexe motorische taak aanleren
 - 24/28 deelnemers: alleenconditie
 - Andere 24: passief toekijkend publiek van 10 medestudenten
 - Voor experiment: geen verschil in PSI
 - Resultaat
 - PSI sociale conditie beduidend groter
- Bell, Loomis & Cervone → bloeddruk
 - Reactiesnelheidtaak
 - Alleenconditie
 - Samen met een ander
 - Resultaat
 - Bloeddruk in sociale conditie hoger

Bloot-sociale aanwezigheid een voldoende voorwaarde?

- Cottrel, Wack, Sekerak en Rittle → niet-toekijkend publiek
 - Experiment met Turkse woorden:

- 3 condities ipv 2
 - Alleenconditie
 - Toekijkend publiek
 - Blote aanwezigheid (kwamen zagezegd voor kleurperceptieproef → 2 pseudodeelnemers)
- Resultaten
 - Toekijkend publiek laat uitbrenging van dominante responsen toenemen
 - Geen verschil tussen alleenconditie & conditie met 2 pseudodeelnemers
- Conclusie
 - Niet blote aanwezigheid maar evaluatievrees zorgt voor verhoogde fysiologische activiteit
- Zajonc stelt niet dat blote aanwezigheid een noodzakelijke/enige voorwaarde is
- Wel weerlegd
 - Maar: misschien geen goed experiment
 - Proefleider was aanwezig bij alleenconditie
- Zajonc → kakkerlakken
 - Methode
 - Kakkerlakken hebben geen evaluatievrees

- Helft in rechte piste, helpt in kruisvormig doolhof
 - In piste: dominante responsen = juiste responsen → sociale facilitatie
 - In doolhof: dominante responsen = foute responsen → sociale belemmering
 - Conditie
 - Helft: alleenconditie
 - Andere helpt: coactieve dyade of passief publiek (konden ze zien & ruiken) → bloot-sociale conditie
 - Niet-gerichte activering in bloot-sociale conditie
 - Geen imitatie
 - Geen rivaliteit
- Resultaten
 - In piste: latentietijd korter in sociale conditie
 - In doolhof: latentietijd korter in alleenconditie
 - Conclusie
 - Blote aanwezigheid is voldoende voorwaarde
 - Sociale belemmering & sociale facilitatie kunnen verklaard worden op basis van soort dominante responsen

- Effecten zijn niet te wijten aan gerichte sociale activering
- Markus → mensen
 - Werkte met coverstory
 - geen vraagkenmerken
 - geen sociale wenselijkheid
 - geen evaluatievrees
 - experiment: eigen kleren uittrekken & schoenen terug aandoen (makkelijke taak) + labo jas met knopen op rug (moeilijke taak)
 - 3 condities
 - Alleenconditie (in kleedkamer)
 - Bloot-sociale conditie (pseudodeelnemer was apparaat aan het herstellen)
 - Toekijkend-publiekconditie
 - Resultaten
 - Moeilijkere taak duurde langer in sociale condities dan in alleenconditie
 - Makkelijkere taak duurde langer in alleenconditie dan in sociale condities
- Schmitt, Gilovich, Goore & Joseph → mensen
 - Zogezegd: experiment over sensorische deprivatie

- Experiment: naam gewoon intypen + naam achterstevoren intypen met tussen elke letter een cijfer in stijgende volgorde
 - 3 condities
 - Alleenconditie
 - Iemand aanwezig met blinddoek + koptelefoon
 - Proefleider die over schouder meekeek
→ evaluerende ander
- Resultaat:
 - Makkelijke taak ging sneller in aanwezigheidscondities dan in alleenconditie
 - Moeilijke taak ging sneller in alleenconditie dan in aanwezigheidscondities

4. **Grenzen aan sociale facilitatie en inhibitie?**

- Sociale beïnvloeding van individueel gedrag
- Sociale luiheid (bv. Bij samenwerkingstaken)
 - Zowel moeilijke als makkelijke taken gaan slechter in groepssituatie
 - Verschil met sociale activering → andere processen!
- Ontwikkeling alternatieve hypothesen

- Drive theories → niet-gerichte sociale activering ten gevolge van blote aanwezigheid
- Hypothesen die centrale rol stellen voor evaluatievrees
- Distractietheorieën die centrale rol reserveren voor verstoring informatieverwerking ten gevolge van afleiding van anderen

5. **Enkele toepassingen**

Dominante persoonsbeoordelingen

- Sociale cognitie = mechanismen die mee bepalen hoe we denken over onszelf en anderen
- Thomas, Skitka, Christen & Jurgena → persoonsbeoordeling
 - Zogezegd: zinaanvultest
 - Werkelijkheid: beoordeling proefleider
 - In ene conditie: vriendelijk
 - In andere conditie: onvriendelijk
 - Na experiment: evaluatie vragenlijst
 - Sociale wenselijkheid uitgeschakeld door gesloten envelop zonder naam
 - 2 condities
 - Alleenconditie
 - Coactieve conditie

- Resultaten
 - Extremere scores in coactieve situatie

Leven en dood en blote aanwezigheid

- Autorijden → oog-hand-coördinatie
- Jongeren vaak niet genoeg proefbeurten gehad
 - Sociale activering
 - Makkelijke taak (gas geven e.d.) → sneller, frequenter, intenser uitbrengen
 - Moeilijke taak → sociale belemmering

Hoofdstuk 2: Macht & onmacht

1. Klassieke conditionering als bron van stimuluscontrole

1.1 Basisprincipes

- Neutrale prikkel
 - Prikkel die niet van nature een bepaalde reactie uitlokt
- Onvoorwaardelijke prikkel
 - Prikkel die wel een reactie uitlokt van nature (onvoorwaardelijke reactie) of door een eerder leerproces
- Als 2 samen optreden → neutrale prikkel na tijdje voor reactie zorgen
 - Neutrale prikkel → voorwaardelijke prikkel
 - Voorwaardelijke reactie

1.2 Schokkende stadsnamen: een voorbeeld van onderzoek

- 1^e fase: de leerfase
 - 3 maal een reeks woorden
 - 3 stadsnamene, 9 andere
 - Na stadsnaam elektrische schok
 - Deelnemers wisten dit niet op voorhand
 - Konden wel of niet opmerken

- Lengte alle woorden was gelijk
- 2^e fase: de testfase
 - Geen schokken
 - Zogezegd 'concentratietest'
 - Ene oor: tekst die ze moesten navertellen
 - Ander oor: 12 woorden
 - 3 stadsnamen en 3 andere woorden uit leerfase
 - 3 stadsnamen en 3 andere woorden die niet uit de leerfase kwamen
 - GHR meten
 - Galvanische huidrespons = verandering in elektrische huidgeleiding door een verandering in de zweetsecretie
- Resultaten:
 - Woorden uit leerfase
 - Stadsnamen vaker GHR dan andere woorden
 - Andere woorden:
 - Stadsnamen vaker GHR dan andere woorden
 - Bij controlegroep was dit niet het geval
 - Mensen hadden woorden niet bewust gehoord
 - Prikkelveralgemening: ook andere stadsnamen

1.3 Wat leren we bij klassieke conditionering?

- Oorspronkelijk: verband tussen voorwaardelijke prikkel en onvoorwaardelijke reactie
 - Maar: reactie fenomenaal niets gemeenschappelijk met onvoorwaardelijke prikkel, en toch conditionering
 - Dus: verband tussen voorwaardelijke prikkel & onvoorwaardelijke prikkel
- Daarna: signaalleren
 - Neutrale prikkel gevolg door betekenisvolle gebeurtenis (onvoorwaardelijke prikkel)
 - Voorspellen → leren van samenhang tussen voorwaardelijke prikkel & onvoorwaardelijke prikkel
 - Maar: gedrag tegenover oorspronkelijke neutrale prikkel kan veranderen zonder dat het individu na de voorwaardelijke prikkel een onvoorwaardelijke prikkel verwacht (dus geen voorspelling)
- Recenter: evaluatief leren
 - Neutrale prikkel beladen met evaluatieve waarde van onvoorwaardelijke prikkel → iets te maken met elkaar
 - Neemt waarde over?
 - Doet denken aan?

- Onderzoek: beoordeling mensen
 - Voorbereiding: mensen foto's laten beoordelen
 - Neutrale gezichten → neutrale prikkels
 - 3 aantrekkelijkste/3 onaantrekkelijkste gezichten → onvoorwaardelijke prikkel
 - Foto's opnieuw getoond in paren
 - Aantrekkelijk-neutraal / neutraal-neutraal / onaantrekkelijk – neutraal
 - Elke soort: 3 paren, elk paar 10 keer
 - Diapresentatie → Timing
 - 1^e gezicht (altijd neutraal!) gedurende 1 seconde
 - Interval van 3 seconden
 - 2^e gezicht gedurende 1 seconde
 - Interval van 8 seconden + volgende paar
 - Daarna: nog eens aantrekkelijkheid beoordelen & aanduiden welk gezicht op neutraal gezicht gevolgd was
 - Resultaten
 - Neutrale gezicht in richting van aantrekkelijkheid 2^e gezicht

- Ongeacht of ze zich bewust waren van de samenhang
 - Niet nodig dat voorwaardelijke & onvoorwaardelijke prikkel uit dezelfde categorie komen
- Samengevat
 - Bij klassieke conditionering leren we een gedrag te vertonen als reactie op een andere prikkel dan de prikkel die het gedrag bij het begin van het leerproces al uitlokte. Een oorspronkelijke neutrale prikkel krijgt stimuluscontrole over het gedrag

1.4 Voorwaarden voor klassieke conditionering

- Algemeen
 - Sterkere klassieke conditionering als onvoorwaardelijke prikkel extremere betekenis
 - Contiguiteit (tijd & ruimte)
 - Frequentie
 - Natuurlijke verwantschap
 - Volgorde: makkelijker als neutrale prikkel onvoorwaardelijke prikkel voorafgaat
- Signaalleren
 - Logische samenhang (contingentie)

- Bewust proces
- Occasion setting (3^e prikkel)
- Moeilijker als onvoorwaardelijke prikkel al door een andere voorwaardelijke prikkel voorspeld wordt
- Evaluatief leren
 - Ook onbewust

1.5 Verandering van de voorwaardelijke respons

- Uitdoving
 - Individueel herhaaldelijk geconfronteerd met voorwaardelijke prikkel zonder onvoorwaardelijke prikkel → doorbreken logische samenhang
 - Vrij snel herleerd
 - Niet bij evaluatief leren (geen logische samenhang!)
 - Voorwaardelijke respons neemt wel af als de onvoorwaardelijke prikkel een aantal keren alleen voorkomt
 - Merkwaardig!
 - Alleen aanbieden van voorwaardelijke prikkel leidt niet tot zelfde effect

- Als het gebeurt tijdens leerproces verandert er niets
- Vergeten
 - Minder sterk worden van aangeleerde verband doordat er teveel tijd tussen zit
- Tegenconditionering
 - Voorwaardelijke prikkel herhaaldelijk aangeboden met onvoorwaardelijke prikkel die respons uitlokt die incompatibel is met de voorwaardelijke respons
 - Trager dan oorspronkelijke leerproces
- Postacquisitie revaluatie
 - Betekenis van onvoorwaardelijke prikkel na leerproces verandert zonder dat de prikkel in zijn nieuwe betekenis samen optreedt met de voorwaardelijke prikkel

1.6 Prikkelveralgemening en stimulusdiscriminatie

- Prikkelveralgemening
 - Prikkels die op belangrijke dimensie op voorwaardelijke prikkel lijken, lokken ook voorwaardelijke respons uit

- Ten aanzien van neutrale prikkels die in de loop van de leerfase helemaal niet aangeboden worden
- Stimulusdiscriminatie
 - Prikkels die lijken op voorwaardelijke prikkel maar die zelf nooit samen met onvoorwaardelijke prikkel worden aangeboden, de voorwaardelijke respons niet meer uitlokken of een tegengestelde reactie uitlokken
 - Ten aanzien van prikkels die in de loop van de leerfase wel optreden maar niet samen met onvoorwaardelijke prikkel

1.7 Hogereordeconditionering

- Definitie
 - Neutrale prikkel → voorwaardelijke prikkel → onvoorwaardelijke prikkel bij nieuw conditioneringsproces
- Onderscheid signaalleren <-> evaluatief leren
 - Eerste-orde <-> hogereordeconditionering
 - Weinig plausibel

2. Operante of instrumentele conditionering

2.1 Basisprincipes

- Operante gedragingen
 - Gedragingen die voortkomen uit het initiatief van de handelende persoon
- Versterkingscontrole
 - Controle over het gedrag door veranderingen in de situatie die op het gedrag volgen
- Instrumentele conditionering
 - Kans dat snelheid/intensiteit/frequentie van een gedrag verandert in functie van veranderingen in de situatie die op het gedrag volgen
- Bekrachtiging/versterking
 - Verandering in situatie zijn aangenaam
- Straf
 - Veranderingen in situatie zijn onaangenaam
 - Aversieve verandering in de situatie na een gedrag

	Aangename (appetitive) prikkel	Onaangename (aversive) prikkel
Toevoegen	Positieve bekrachtiging	(positieve) straf
Weghalen	(negatieve) straf	Negatieve bekrachtiging

-
- Discriminatieve prikkel (SD)

- Een bepaald gevolg van een gedrag treedt alleen op onder bepaalde voorwaarden

2.2 Bravo, u wint (maar niet heus): een voorbeeld van onderzoek

- Hypothese: gedrag van mensen verandert in functie van beloning of straf die erop volgt, zelfs als de beloning en bestraffing ingaat tegen de verbale instructies die 'officieel' als criterium dienen voor wat 'goed' is en wat 'slecht'
- Eerste fase:
 - Drukken op knop zoals gewicht van ong 2 kg
 - Juist: lampflitsen & vrolijke reeks geluidstonen
 - Te licht: 2 korte, lage bieptonen
 - Te hard: 2 korte, hoge bieptonen
 - 4x20 beurten
- 2^e fase:
 - Ene helft: meer gewicht zetten
 - Andere helft: minder gewicht zetten
 - Zogezegd: 'Feedback kan soms misleidend zijn'
 - Werkelijkheid: Tegengestelde feedback!
- Resultaten
 - Groep die meer gewicht moest zetten ging na eerste blokbeurt minder gewicht zetten (gem. 1,6 kg)

- Groep die minder gewicht moest zetten, ging na eerste blokbeurt meer gewicht zetten (gem. 2,6 kg)
- Tegenstrijdig met rapportering proefpersonen

2.3 Voorwaarden voor instrumentele conditionering

- Contingentie
 - Continu beloning- of bestraffingschema
 - Snel leren
 - Snel uitdoven
 - Partieel/intermittent bekrachting-/bestraffingschema
 - Trager leren
 - Duurzamer
- Contiguïteit
 - Beter met veranderingen die sneller op het gedrag volgen
- Straffen minder effect dan bekrachtigers
 - Versterking bevat meer informatie dan bestraffing
 - Weet alleen dat het niet het gewenste gedrag is
 - Gepaard met emotionele reacties

- Negatieve emoties intenser → leidt aandacht af van leerproces
- Sociale straffen kunnen relatie verstoren
 - Kan gezien worden als afwijzing van individu zelf
- Intermitterend bestraffingschema kan gezien worden als intermitterend versterkingschema
- Sociale versterking volgt vaak sneller dan sociale straf
 - Ongewenst gedrag verbergen
 - Vindt vaak pas plaats na de prettige gevolgen (bv. Kater na gezellige cantus)

2.4 Secundaire versterkers & straffen

- Primaire bekrachtigers/straffen
 - Natuurlijke behoefte
- Secundaire bekrachtigers/straffen
 - Oorspronkelijke neutrale prikkels
- Verschillen
 - Secundaire versterker niet deprivatiespecifiek
 - Secundaire versterker: niet snel verzadiging
 - Secundaire versterker: niet makkelijk te gebruiken/ethische vragen
- Bv. Insko (feestweek)

2.5 Gedragsketens en boetseren

- Gedragsketens
 - Opeenvolging van eenvoudigere gedragingen die telkens maar kunnen worden vertoond als het logisch voorafgaande gedrag eerst is vertoond
- Boetseren = shaping
 - Spontaan voorkomend gedrag dat meest lijkt op aan te leren gedrag bekrachtigen

2.6 Ongedaan maken van instrumentele conditionering

- Uitdoving
- Ipv versterkers straffen gebruiken en andersom
- Gedrag versterken dat incompatibel is met ander gedrag

Hoofdstuk 3: interne beroering

1. Sociale vergelijking, vaardigheden, opinies & emoties

1.1. Leon Festingers theorie van de sociale vergelijking

- Aanleiding: groep wetenschappers die dachten dat wereld ging vergaan op bepaalde datum en zij gered gingen worden door buitenaardse wezens, toen dit niet klopte dachten ze dat ze de verkeerde datum hadden berekend
- Theorie
 - Hypothese: mensen streven ernaar om hun meningen & vaardigheden te evalueren
 - Op grond van objectieve standaard (liefst)
 - Door vergelijking met anderen
 - Waarde meningen → door hoeveel mensen ze gedeeld wordt
 - Waarde vaardigheden → score hoger dan die van anderen
 - Eerst ruwe inschatting of ander wel vergelijkbaar is met zelf
 - Voorkeur voor iemand die dicht bij henzelf aansluit
 - Voorkeur voor sociale situaties waarin anderen op zelf gelijken
 - Bij verschillende vaardigheden & meningen → verschil tussen zichzelf & ander verminderen

- Eigen mening/vaardigheid veranderen
(relatief extreme positie)
- Mening/vaardigheid van andere veranderen
(modale positie)
- Groep vergelijkingspersonen herdefiniëren
(groep onderling zeer verschillend)

1.2. Sociale vergelijking & emoties

- Schachter: fysiologische opwinding ervaren die ze in emotionele termen verklaren
 - Fysiologische opwinding → cognitief proces
 - Onder bepaalde omstandigheden: sociale vergelijking
- Als ervaring ambigue situatie → vergelijken met anderen die zich in dezelfde situatie bevinden

1.3. Angst & sociaal gedrag

- Liever samen of liever alleen: experiment Schachter
 - Methode
 - Aantal deelnemers op zelfde tijdstip aanwezig
 - 'Geven elektroshocks'
 - O.V.: angstniveau
 - Lage angst: 'lichte shocks'

- Hoge angst: 'pijnlijke schocks'
 - Manipulatiecheck
 - Aangeven hoe hard ze er tegenop zagen
 - Toestemming intrekken
 - A.V.: mate waarin deelnemers alleen of samen met andere wilden wachten
 - Resultaten
 - Angstmanipulatie geslaagd
 - 6/32 uit hogeangstconditie wilden niet meer meedoen <-> geen in lageangstconditie
 - Angstscores in hogeangstconditie hoger dan in lageangstconditie
 - Hogeangstconditie: 2/3 samen wachten
 - Lageangstconditie: 1/3 samen wachten
 - Intensiteit samenkeuze hoger in hogeangstconditie dan in lageangstconditie
 - Conclusie
 - Angst leidt tot affiliatie
- Waarom leidt angst tot affiliatie?
- Verschillende verklaringen
 - Indirecte angstreductie → afleiding

- Ontvluchting → protesteren of ontsnappen
- Cognitieve klaarheid- of
onzekerheidsreductie → bijkomende
informatie
- Directe angstreductie → ten gevolge van
eerdere leerprocessen
- Onderzoek: invloed van welke anderen
beschikbaar als gezelschap
 - Hypothese
 - Lotgenoten →
angstevaluatiehypothese,
ontvluchtingshypothese,
onzekerheidsreductiehypothese
 - Niet-lotgenoten → indirecte
angstreductie
 - Eender wie → directe angstreductie
 - Methode
 - Alle studentes schrik aangejaagd
 - Dan keuze om samen met iemand
anders te wachten
 - O.V.: andere wachtende persoon
 - Lotgenoot: hetzelfde experiment
 - Niet-lotgenoot: ander experiment
 - Resultaten
 - Als keuze voor lotgenoot: 6/10

- Als keuze voor niet-lotgenoot: geen enkele keer
- Conclusie
 - Geen indirecte angstreductie → tegengesteld patroon
 - Geen directe angstreductie → geen verschil tussen 2 groepen
- Onderzoek: mogelijkheid tot verbale communicatie
 - Hypothese
 - Wel praten → ontvluchtingshypothese & onzekerheidsreductiehypothese
 - 3 condities
 - Zwijgconditie
 - Conditie met irrelevante communicatie
 - Conditie met onbeperkte communicatie
 - Resultaten
 - Weinig verschil tussen 3 condities
 - Conclusie
 - Geen ontvluchtingshypothese & geen onzekerheidsreductiehypothese
- Onderzoek: Gump & Kulik
 - O.V. 1: angst

- Hoge angst: band rond arm opgeblazen tot ze evenveel pijn zouden voelen als hartpatiënten
 - Lage angst: band rond arm opgeblazen tot lichte irritatie
 - O.V. 2: persoon waarmee samen wachten
 - Lotgenoot
 - Geen lotgenoot
 - A.V.: hoelang deelnemers gedurende de 2 minuten naar elkaar keken
 - Resultaten:
 - Hoge angst → meer naar gelijke ander
 - Lage angst → iets langer naar ongelijke ander
 - Replicatie van Schachter
- Samenzijn: angstreductie of zelfevaluatie: experiment Wrightsman
- Hypotheses
 - Angstreductie
 - Minder bang door samenzijn
 - Zelfevaluatie
 - Samenzijn → assimilatie emoties tussen individuen

- Assimilatie groots in groepen die initieel matig van elkaar verschilden
- Methode
 - Elke deelnemer hoog angstniveau
 - Naar individuele kamer gebracht
 - Verdere informatie via luidspreker → alleen in kamer
 - ‘onderzoek naar verband tussen glucoseniveau in bloed & mentale activiteit’
 - Insputingen zeer pijnlijk
 - Glucoseschok
 - Eerste angstmeting (0-100)
 - Daarna 3 condities
 - Alleenconditie
 - Samen zwijgen
 - Samen spreken
 - 2^e angstmeting
- Resultaten: angstreductie
 - Elke conditie angstvermindering
 - Geen verschil tussen 3 condities bij A.M. 2
 - Volgens voorspelling: meer angstreductie bij sociale condities dan alleenconditie
 - Angstreductiehypothese weerlegd

- Resultaten: angstevaluatie
 - Berekend door assimilatie-index → hoe kleiner, hoe meer assimilatie
 - 1^e predictie: assimilatie-index kleiner in sociale condities
 - Sociale condities: index significant lager
 - Geen verschil tussen SZ & SS-conditie
 - Andere verklaring: regressie naar gemiddelde
 - Maar: in alleenconditie geen homogenisering
 - 2^e predictie: assimilatie grootst in groepen die initieel matig van elkaar verschilden
 - In SS-conditie: sterke assimilatie in groepen met intermediaire variatiebreedte
- Bespreking & conclusie
 - Andere interpretatie: groepen met initieel grote variatiebreedte → veel extreme scores → laten zich minder makkelijk beïnvloeden
 - Falsifieerbaar → geen verandering in angstscore optreden tussen extreme

deelnemers die behoorden tot groepen met grote versus intermediaire variatiebreedte

- Verschil tussen angstscore was ongeveer driemaal groter bij de extremen die toevallig tot intermediaire groep behoorden

- Zowel wederzijdse sociale beïnvloeding als verwerping van devianten

- Leidt angst altijd tot affiliatie?

- Geboortelang, angst & affiliatie

- Hypotheses

- EG vlug angstiger

- 28% EG <-> 8% LG weigerden

- 50% LG <-> 27% EG

maximumschok

- EG minder goed in Koreaans

luchtruim

- Verband tussen angst & affiliatie sterker bij EG

- 80% EG affiliatief reageren <-> 31% LG

- LG relatief sterk

vertegenwoordigd in steekproef

alcoholisten → niet sociaal → in
de fles vluchten

○ 80% EG therapie <-> 59% LG

▪ Onafhankelijk van gezinsgrootte

○ Bouwstenen voor een verklaring

▪ Gedurende enige tijd enige & eerste kind
van ouders

• Meer zorg dan latergeborenen

• Vreugde van ouders is bij komst eerste
kind groter

• Kind meer vertroetelen → leren dat
gezelschap positieve gevolgen heeft

▪ Latergeborenen kinderen verwerven minder
controle op affectief zorgende gedrag van
ouders

▪ Latergeborenen: oudere zusjes & broertjes
die onhandig (of agressief omdat baby spel
niet snapt) met hem/haar omgaan → leren
dat gezelschap negatieve gevolgen kan
hebben

- Brede verschillen tussen eerst- & latergeborenen

○ Onderscheid tussen bevindingen uit streng
gecontroleerde studies en kritiek op bevindingen
uit minder gecontroleerde studies

1.4. Honger & affiliatie

- O.V.: honger
 - 20 uur niet gegeten: grote honger (mochten eten zodra in labo → neveneffecten voedseldeprivatie uitschakelen)
 - 6 uur: medium honger
 - 0 uur: kleine honger
- A.V.: keuze om alleen/samen te zijn
- Resultaten
 - Grote honger: 67% affiliatief
 - Niet-vasters: 79% (ongewoon gevoel)
 - Vasters: 43% (gevoel meer gewoon)
 - Medium honger: 35% affiliatief
 - Kleine honger: 30% affiliatief

1.5. Sociale vergelijking & de aard van emoties

- Methode
 - Onschadelijk middel
 - O.V. 1: fysiologische opwinding
 - Epinefrine (epiconditie) → verhoogde opwinding
 - Zoutoplossing (placeboconditie)

- O.V. 2: beschikbaarheid verklaring bij epinefrine-inspuiting
 - Uitlegconditie: 'neveneffect = verhoogde opwinding'
 - Geen uitlegconditie: 'gewoonlijk geen neveneffecten'
 - Foute uitlegconditie: 'slapende voeten, lichte hoofdpijn & duizeligheid'
- O.V. 3: gedrag persoon in dezelfde situatie
 - Euforie
 - Woede
- A.V.: gedragsindexen & zelfbeschrijvingen van emoties

- Resultaten & voorlopige conclusie

- Geen uitleg + foute uitleg → zelfbeschrijving euforischer
- Gedragsindices: alleen deelnemers uit foute uitlegconditie gedroegen zich anders dan uitlegconditie
- Geen verschil tussen placebo- & epinefrineconditie
- Theorie sociale vergelijking wel steun, maar niet eenduidig

- Enkele opmerkingen
 - Resultaten: 2 problemen t.a.v. theorie
 - Geen verschil tussen uitleg & geen uitlegconditie
 - Sommige mensen schreven opwinding spontaan toe aan inspuiting
 - Resultaten placeboconditie tussen uitleg & geenuitlegconditie zonder significant verschil
 - Polsslag van sommige mensen uit placeboconditie vergeleken met de polsslag in rust bij persoon van dezelfde leeftijd → verhoogde opwinding
 - Injectie toegediend door arts die herhaaldelijk zei dat het onschadelijk was → zorgen
 - Woedeconditie: geen verschillen
 - Boosheid verbergen → invloed op studiepunten
 - Waarnemen ontsnappingsweg
 - Resultaten heranalyse lagen in lijn van theorie van sociale vergelijking → quasi-experiment
 - Geen eenduidig causaal verband

1.6. Sociale vergelijking: algemener dan Festinger dacht

- Sociale vergelijking is spontaan proces dat altijd & overal optreedt als we ons een indruk willen vormen van iets. Vervolgens gaan we de uitkomst onderdrukken als we ons realiseren dat die toch niet zo informatief is
 - Zelden perfecte onderdrukking
 - Blijft altijd spoor van over
- 1^e onderzoek
 - 'onderzoek over invloed van concentratie op hun vermogen om een psychische stoornis te detecteren'
 - O.V. 1: cognitieve belasting
 - Hoog: getal van 8 cijfers onthouden
 - Laag
 - O.V. 2: instructievideo
 - Bijna alle items juist na taak uitvoerig in te oefenen
 - Bijna alle items fout na misleidende feedback bij eerdere items
 - Duidelijk dat deelnemers zich niet in vergelijkbare situatie bevond
 - Na taak: feedback: '10/18 juist'
 - A.V.: zelfgerapporteerde vaardigheid van deelnemers
 - Resultaten

- Mensen die cognitief belast waren geweest, werden beïnvloed door score pseudodeelnemster
- 2^e onderzoek
 - Identiek, maar met onechte vs echte emoties herkennen
 - Deden taak voordat ze mochten kijken hoe andere deelnemster dezelfde taak deed
 - O.V. : moeilijkheid taak deelnemster
 - Identiek
 - Makkelijker (meest expressieve gezichtshelft)
 - Moeilijker (minst expressieve gezichtshelft)
 - A.V.: zelfgerapporteerde vaardigheid + emoties
 - Resultaten
 - Beoordeling vaardigheid deelnemster afhankelijk van score pseudodeelnemster als dezelfde taak gedaan
 - Betere stemming als pseudodeelnemster moeilijkere taak had gedaan

2. Primitieve emotionele besmetting

2.1. De theorie van de primitieve emotionele besmetting

- Imiteren automatisch & onbewust gedrag van anderen

- Automatisch → ook als we druk bezig zijn met iets anders
- Onbewust → niet beseffen dat er veranderingen zijn opgetreden in emotionele toestand
- Ons expressieve gedrag beïnvloedt onze subjectieve beleving

2.2. Imiteren we elkaar?: onderzoek Lundqvist & Dimberg

- Methode
 - Dia's van mannen & vrouwen die emoties uitdrukten
 - Niet fysiek aanwezig → geen medeleven
 - Gemeten via fysiologische activiteit in spieren → geen vraageffecten
 - Deelnemers werden gevraagd neutraal te blijven kijken (nodig voor onderzoek) → geen sociale wenselijkheid
 - Dekmantel: 'veranderingen in huidtemperatuur als reactie op zien van gezichten'
 - A.V.: activiteit in spier
 - M. zygoticus major → vreugde
 - Frontale M. lateralis → verrassing
 - M. corrugator supercilii → woede
- Resultaten
 - Zie figuur III.3 in boek

- Conclusies
 - Imiteren automatisch gedrag
- Alternatieve verklaring: sociale wenselijkheid
 - Vervolgonderzoek: gezichten subliminaal aangeboden
 - Zelfde resultaten

2.3. Leidt gedrag tot emoties?

- Lachen, pruilen & blij zijn: onderzoek Strack, Martin & Stepper
 - Dekmantel: 'alternatieve manieren van schrijven → gehandicapte patiënten'
 - O.V.: uitdrukking (gemanipuleerd door manier van schrijven)
 - Neutrale conditie: pen in niet-geprefereerde hand
 - Lachenconditie: pen tussen tanden (zonder lippen te raken)
 - Nietlachenconditie: pen tussen lippen (zonder tanden te raken)
 - A.V.: beoordeling middelmatige cartoons → weerspiegeling gemoedstoestand
 - Bijkomende controle: moeilijkheid taak → kan gemoedstoestand ook beïnvloeden

- Resultaten
 - Grappigheid cartoons: lachenconditie > neutrale conditie > nietylachenconditie
 - Moeilijkheid taak: lachenconditie > nietylachenconditie > neutrale conditie → loopt niet parallel met grappigheid

- Kijk eens diep in mijn ogen: onderzoek Kellerman, Lewis & Laird
 - Dekmantel: 'buitenzintuiglijke waarneming' → op elkaar afstemmen
 - O.V.: manier 'afstemming'
 - Enkele minuten naar elkaars hand kijken
 - Elkaar enkele minuten in de ogen kijken
 - A.V.: verschil tussen 2 metingen voor & na manipulatie O.V.
 - Vragenlijst over hun gevoelens voor de ander
 - Zogezegd om te corrigeren voor hinderlijke variantie in de mate waarin deelnemers elkaar mochten
 - Resultaten
 - Mekaar in de ogen kijken → meer mogen

- Hoe leidt gedrag tot emoties?

- Zelfperceptie (bv. ik heb toch goed gelachen, blijkbaar vond ik hem leuk)
- Invloed t.h.v. zenuwstelsel → temperatuur bloed dat naar hersenen stroomt
 - Onderzoek: Zajonc
 - A.V.: voorhoofdstemperatuur
 - O.V.: gezichtsuitdrukking via letters
 - Verhaal met veel u → zuur gezicht
 - Verhaal met weinig u
 - Resultaten
 - Voorhoofdstemperatuur U-verhaal steeg
 - Niet U-verhaal mooier dan U-verhaal (terwijl zelfde verhaal, gewoon synoniemen)

2.4. Komt emotionele besmetting automatisch & onbewust tot stand: onderzoek Neumann & Strack

- Methode

- Dekmantel: 'hoe studenten informatie verwerken'
- Alle deelnemers: auditieve conditie → luistertaak
- O.V. 1: aanwezigheid bijkomende handigheidsproef

- O.V. 2: toon tekst: blij versus droevig
- O.V. 2: foto docent: uitgesproken knap versus uitgesproken onknap
- A.V.: vragenlijst over hoe stemming veranderd was
- Resultaten
 - Blij voorgelezen tekst → betere stemming
 - Onafhankelijk van bijkomende handigheidsproef → automatisch
 - Ontkenden dat stemming door luistertaak veranderd was → onbewust
 - Onafhankelijk van vermeende aantrekkelijkheid voorlezers → weerlegging alternatieve verklaring: graag mogen

3. Externe beïnvloeding van lichamelijke gewaarwordingen

3.1. Confirmatorische informatieselectie

- Bepaalde verwachtingen → actief naar zoeken
- Gevolg: verwachtingen veel vaker bevestigd dan bij een meer evenwichtige selectie
- Sociale prikkels → verwachtingen genereren

3.2. Externe beïnvloeding van de eigen subjectieve temperatuur?

- Onderzoek Pennebaker & Skelton
 - 'effect van ultrasoon geluid op prestaties'
 - Niks op tape!
 - O.V.: invloed ultrasoon geluid op lichaamstemperatuur
 - Dalen
 - Stijgen
 - Geen evidentie voor verband
 - Meten temperatuur deelnemers → alternatieve verklaring: temperatuur is echt gedaald/gestegen, uit te sluiten
 - A.V.: zelfbeschrijving: mate waarin temperatuur was veranderd + in welke mate ze op sensaties hadden gelet die erop wezen dat lichaamstemperatuur daalde/steeg
 - Resultaten
 - O.V. stijgen → zelfgerapporteerde stijging
 - O.V. dalen → geen significant verschil
 - Letten vooral op signalen die ze op grond van manipulatie verwachtten
 - Kritische bedenking: zelfbeschrijvingen
 - Kunnen/willen niet weergeven wat ze vanbinnen voelen
 - Bepaalde gedragssituatie
 - Instrumenteel leren

- Subtiele prikkels
- Onderzoek plezier doen → vraageffecten
 - Uitsluiting vraageffecten in onderzoek
 - Temperatuur deelnemers werd echt gemeten
 - Deelnemers bij wie sterke schommelingen optraden een sterkere verandering in de verwachte richting rapporteerden dan deelnemers bij wie kleinere schommelingen optraden

Hoofdstuk 4: aantrekkelijkheid & gehechtheid

1. Situationele beïnvloedbaarheid van 'natuurlijke' gehechtheid

1.1. Exclusief heterosociaal contact sterker dan sociaal instinct: Kuo?

- Methode
 - Katten in homosociale isolatie op contact met moeder tijdens eerste 18 dagen na (zagen moeder nooit muis doden)
 - Vanaf 6^e dag: enkele uren per dag gezelschap van rat of muis
 - Na spenen: 100 dagen in hok met rat of muis (zonder moeder)
 - Om de 4 dagen: heterosocius uit kooi & bezoek van ander dier
 - Vreemde muis
 - Albinorat
 - Wilde rat
- Resultaten
 - Geen van proefdieren doodde gezelschapsdier
 - Ruime prikkelveralgemening
 - EXTERNE manipulatie!

1.2. Snelheid & flexibiliteit van heterosociale gehechtheid:

Cairns & Werboff

- Methode
 - Raszuivere puppy's in hok geplaatst met volwassen konijn
 - O.V.: contact
 - Onbeperkt contact (A)
 - Beperkte contact → zonder tactiele prikkeling (B)
 - Geen gezelschap: controleconditie (C)
 - A.V.: gemiddelde verschil tussen jankdebiet van proefdieren tijdens aan- & afwezigheid van gezelschap
- Resultaten
 - Conditie A: al op einde eerste dag jengelen

1.3. Heterosociale & objectsociale voorkeur sterker dan sociale natuur: Cairns?

- Methode
 - Lammeren niet in sociale isolatie grootgebracht
 - Daarna 70 dagen in proeflokalen opgesloten
 - O.V.: gezelschap
 - Ooi (A)
 - Hond (B)

- TV (C)
 - Daarna 20 proefbeurten → A.V.: keuze
 - Hond of ooi (bij conditie A & B)
 - Ooi of tv (bij conditie C)
- Resultaten
 - Conditie A: > 90% → ooi
 - Conditie B: laatste 15 proefbeurten 70% → hond
 - Conditie C: significant minder dan conditie A voor ooi
- Partnerruil: na 4 – 5 maanden
 - Conditie A: 7 weken met hond
 - Conditie B: 7 weken met ooi
- Resultaten
 - Vroegere partner significant minder aantrekkelijk dan nieuwe partner

1.4. Contactconditionering los van versterkingcontingenties

- Methode
 - Kippeneiren: aanbiedingen van luide fluittoon
 - Pasgeboren kuikens: identieke afstand 2 fluittonen
 - Oude fluittoon
 - Nieuwe fluittoon
- Resultaten

- 2x zoveel afstand in richting van oude fluittoon

1.5. Contactconditionering, autosociale en homosociale gehechtheid

- Salzen & Cornell

- Methode

- Deelnemers: 24 uur jonge kuikens
- O.V. 1: kleur (verf)
 - Groen
 - Rood
 - Natuurlijke gele kleur
- O.V. 2: gezelschap tijdens 8 dagen
 - Geïsoleerd
 - Samen met 2 kleurgenoten
- A.V.: voorkeur → kiezen tussen
 - 3 rode kuikens
 - 3 groene kuikens
 - 3 gele kuikens

- Resultaten

- Geïsoleerd opgevoede kuikens gaan minder snel naar groep
 - 5x meer naar geen groepje dan sociaal opgevoede kuikens

- 36/76 kuikens significante voorkeur voor eigen kleur
 - Sociaal opgevoede kuikens sterke voorkeur voor eigen kleur
- Conclusie
 - Gehechtheid aan eigen lichaamskleur → zelfgehechtheid
 - Herhaald contact: spiegelbeeld, gereflecteerd door drinkwater
- Pratt & Sacket
 - Methode
 - Deelnemers: vrouwelijke reusaapjes
 - O.V.: sociaal contact met soortgenoten
 - Sociaal gestoord (geen contact) → conditie A
 - Sociaal licht gestuurd (enkel auditief & visueel contact) → conditie B
 - Sociaal normaal (onbeperkt sociaal contact) → conditie C
 - Testfase:
 - 5 minuten louter auditief & visueel contact met potentiële partners
 - Daarna keuze maken om op bezoek te gaan

- A.V.: keuze tussen aap uit conditie A, B of C
- Resultaten
 - Meest contact met een op het proefdier zelf lijkende partner
- Conclusie
 - Voorkeur hing samen met prikkels gegenereerd door gedrag van stimulussoort tijdens 5 minuten expositie

2. Evaluatief gedrag & Zajonc's herhaalde blootstelling

2.1. Inductieve veralgemening van een evaluatief bloot-contacteffect

- Turkse-woorden-experiment
 - Methode
 - 12 prikkels: zinledige drielettergreppige woorden (affectief neutraal)
 - O.V.: frequentie van aanbieding (gecontrabalanceerd → elke prikkel elke frequentie evenveel)
 - 0
 - 1
 - 2
 - 5

- 10
- 25
- Daarna: adjectieven beoordelen op betekenis → goed of slecht (A.V.)
- Resultaten
 - Geraden betekenis gemiddeld gunstiger na een hoge dan na een lage aanbiedingsfrequentie
 - Treedt gemakkelijker op bij nieuwe stimuli
- Algemeengeldige affectieve gevolgen van herhaald louter contact?
 - Ook als Turkse woorden vervangen werden door niet-uitspreekbare Chinese karakters
 - Ook bij foto's van onbekenden
 - Zelf bij respondenten die zich niet herinnerden ze ooit gelezen te hebben (in advertenties in universiteitskrant)
 - Experiment: Saegert, Swap & Zajonc
 - Methode
 - O.V. 1: aantal contactperiodes zonder spreken (gecontrabalanceerd)
 - 0
 - 1
 - 2

- 5
 - 10
 - O.V. 2: context
 - Aangenaam: prettig smakende oplossingen proeven
 - Onaangenaam: vies smakende oplossingen proeven
 - Resultaten
 - Gemiddelde attractiviteit afhankelijk van herhaald contact
 - Hing niet af van context
- Weerlegging van een artefactverklaring
 - Gebruik van verbale beschrijvingen: merken dat sommige weinig en andere veel aangeboden worden → raden wat proefleider wenst te observeren
 - Toetsbaar: implicaties
 - Alleen bij gedragingen die deelnemers naar eigen willekeur beïnvloeden
 - Alleen als dezelfde deelnemers blootgesteld worden aan prikkels met verschillende frequenties
 - Experiment Harmon-Jones & Allen: 1^e implicatie
 - Deelnemers: vrouwen

- Foto's van jonge vrouwen
- 5x aangeboden gedurende 98 milliseconden
- Daarna: foto's samen met nieuwe foto's aangeboden
- A.V.: verbale beschrijvingen + spieractiviteit
- Resultaten
 - Significante correlatie tussen verbale beschrijvingen & spieractiviteit
- Experiment Moreland & Zajonc
 - Elke condities alle prikkels met zelfde frequentie
 - Frequentie tussen deelnemers gemanipuleerd
 - Resultaten
 - Conditie waarin prikkels frequentst aangeboden werden → evaluatie positiever
- Conclusie
 - Beïnvloeding bij aanvankelijk vrij neutrale objecten
 - Makkelijkst demonstreerbaar als prikkel relatief nieuw is

- Technisch probleem voor meten van diepe gehechtheid
- Herhaald contact voldoende voorwaarde
 - Bv. kunstwerken bij kinderen versus volwassenen
 - Bv. VS-voorverkiezingen

2.2. Subtiele specificiteit van het gehechtheidsobject

- Methode

- Deelnemer: frontale foto van gezicht
- Daarna gevraagd om beste vriendin / geliefde te overhalen volgende keer mee te komen
- O.V.: foto's (moeilijk te onderscheiden)
 - Spiegelbeeld (zoals deelnemers zichzelf zagen)
 - Gewoon (zoals andere mensen deelnemer zagen)
- A.V.: keuze die deelnemer & vriend(in) maken

- Resultaten

- Deelnemers vaker eigen spiegelafdruk
- Vriend(in) vaker rechtstreekse afdruk

2.3. Affectieve discriminatie zonder cognitieve discriminatie?

- Experiment: Wilson

○ Methode

- Concentreren op tekst rechteroor: woord voor woord hardop herhalen
- Op basis daarvan geschreven tekst corrigeren
- Ondertussen in linkeroor muziekstuk
- Daarna: herkenningstest van muziekstukken → gemiddeld slaagden deelnemers niet
- Daarna: muziekstukken affectief beoordelen

○ Resultaten

- Aantrekkelijker als deelnemer ze al 5x had gehoord
- Geen hoofdeffect van subjectieve vertrouwdheid

- Experiment: Kunst-Wilson & Zajonc

○ Methode

- Subliminaal visuele prikkels aangeboden
- 1^e fase: prikkels uit set A of set B
- Daarna: paren → 1 prikkel uit set A, 1 uit set B
 - Zeggen welke ze al gezien hadden
 - Zeggen welke ze het liefst zagen

- Zeggen hoe zeker ze waren van hun antwoord
- Resultaten
 - Gemiddeld slaagden deelnemers er niet in stimuli te herkennen
 - Meer oude dan nieuwe stimuli als de mooiste
 - Significant meer vertrouwen in affectieve dan cognitieve oordelen
- Conclusie
 - Voorkeur onderstelt geen voorkennis

2.4. Hypothetisch-deductieve toetsing van de responscompetitiehypothese

- De responscompetitiehypothese
 - Nieuwe prikkel bestaat componenten waarvoor individu in verleden al dominante respons verworden heeft
 - Incompatibele responsen → aversieve opwinding of spanning
 - Prikkel ongunstig beoordelen
 - Prikkel exploreren & verkennen
 - Competitie neemt af bij herhaald contact omdat 1 bepaalde respons dominanter wordt →

vermindering responscompetitie → minder
onaangename spanning → grotere
aantrekkelijkheid

- 3 toetsbare veronderstellingen
 - Herhaald contact → daling responscompetitie
 - Herhaald contact → daling opwinding
 - Daling responscompetitie → positievere evaluatie
- 1^e veronderstelling: experiment
 - Methode
 - Proef met Chinese karakters
 - Bij elke prikkel vrij associatie
 - Antwoordcompetitie = latentietijd
 - Resultaten
 - Latentietijd voor Chinese karakters met hoge frequentieaanbieding lager
 - In lijn van responscompetitiehypothese
- 3^e veronderstelling: experiment
 - Methode
 - Aanbiedingsfrequentie constant houden → elk woord 12 keer
 - Turkse woorden uitspreken (klemtoon onderstreept)
 - O.V.: grootte responscompetitie

- 12 maal op identieke wijze (laag)
 - 6 maal op ene & 6 maal op andere manier
 - 4 maal op ene, 4 maal op andere, 4 maal op nog andere manier (hoog)
 - A.V.: gunstigheid betekenis + rangschikking
- Resultaten
 - Zowel beoordelingsschaal als rangschikking: gemiddelde gunstigheid laagst voor hoge responscompetitie
- 2^e veronderstelling: experiment
 - Methode
 - Opwinding gemeten door veranderingen in huidgeleiding
 - Turkse-woorden-experiment
 - Resultaten
 - Gemiddelde onwillekeurige opwinding daalde naargelang het aantal eerdere aanbiedingen van hetzelfde woord hoger lag
- Voorlopige conclusie & enkele overwegingen
 - Bloot contact → toename van positief affect & geen afname van door prikkels uitgelokt negatief affect

- Relatief laag niveau → weinig ruimte voor afname
- Fronsens → meer boosheid & afkeer
- Zeer moeilijk vast te stellen wanneer individu voor eerst met iets geconfronteerd wordt

2.5. Contactconditionering: een bron voor versterkers van gehechtheidsgedrag?

- Experiment 1
 - Methode
 - Moeders van enkele uren oude baby's gestandaardiseerde tekst voorlezen
 - Daarna: mini-hoofdtelefoon met stem moeder & vreemde stem + fopspeen
 - Ene helft: versnelling → stem eigen moeder
 - Andere helft: vertraging → stem eigen moeder
 - Bij 2^e test omgedraaid
 - Resultaten
 - Gedrag baby's kwam onder controle te staan van moederstem
- Experiment 2
 - Methode

- Hoofdtelefoon: geluid 4 seconden, daarna 4 seconden stilte
 - Helpt deelnemers:
 - zuigen tijdens geluid → stem moeder
 - Zuigen tijdens stilte → vreemde stem
 - Ander helpt
 - Zuigen tijdens stilte → stem moeder
 - Zuigen tijdens geluid → vreemde stem
- Resultaten
 - Na kwartier gedrag baby's onder controle van stem moeder
- Ook prenataal beïnvloed → stem moeder vaker gehoord dan die van vader → sneller aan moeder hechten dan aan vader bij constant gehouden contact
 - Experiment
 - Methode
 - Tijdens zwangerschap 2x/dag kindergedicht voorlezen
 - Resultaten

- Na geboorte: gehechtheid →
trager/sneller zuigen als er
contingentie was met dat gedicht

- Conclusie

- Niet alleen liever stem eigen moeder dan
vreemde stem, maar ook bereid er alles voor te
willen doen
- Gehechtheidsgedrag

3. Aanhankelijkheid & zacht tactiel contact: 'the nature of love': Harry Harlow

3.1. Contactcomfort & filiale aanhankelijkheid & geborgenheid

- Methode

- Proefdieren kort na geboorte individueel
opgesloten
- Onbeperkt toegang tot harde & zachte
kunstmoeder
- O.V.: voedstermoeder
 - Harde kunstmoeder
 - Zachte kunstmoeder
- A.V.: aanhankelijkheid (hoelang vastpakken)

- Resultaten

- Alle apen: afhankelijkheid aan zachte kunstmoeder
- Tijdens schriktests: zachte kunstmoeder → gelijkend op band mensenkind & moeder

3.2. Contactcomfort een noodzakelijke voorwaarde voor afhankelijkheid?

- <-> gehechtheid aan attitudes & levensloze objecten
- Proefopzet liet niet toe te concluderen dat contactcomfort noodzakelijke voorwaarde was
- Experiment: aapjes grootgebracht met 1 van 2 kunstmoeders
 - Gehechtheid afhankelijk van met wie ze in kooi zaten
 - Ook tijdens schriktest

3.3. Quasi-sociale analyse van het contactcomfort

- Voorkeur voor zacht → voorkeur voor het eigen zelf?
 - Meest contact mee
 - Via prikkelveralgemening
- Bewijs hiervoor:
 - Voorkeur voor bewegende kunstmoeders
 - Voorkeur voor warme kunstmoeders
 - Onafgewerkte kunstmoeder

4. Blinde liefde & blote eigendom

4.1. Een onverwachte vraag & een ongewild intiem antwoord

- Aanleiding: tijdens autorit → differentiële gevoelsdrempel
- Thuis: experiment met vrouw
 - Bevestigd

4.2. Een veilig letterslot voor eigenliefde

- Dag later: opnieuw experiment
- Zelfbeschrijving:
 - Herinnerde zich niet meer wat ze de avond tevoren aangeduide had
 - Geen regel gebruikt
 - Vond geen structuur in letterreeksen

4.3. De lettervoorkeur: dé toegang tot een experimentele analyse

- Hypothese
 - Het blote feit dat een object tot het zelf behoort is een voldoende voorwaarde opdat dit object aantrekkelijker zou worden

- 4 criteria waaraan objecten moeten doen om bruikbaar te zijn
 - Bezitten mag geen systematisch effect hebben op gedrag van eigenaar versus niet-eigenaar
 - Deelnemers onderling verschillende objecten bezitten
 - Alle experimentele objecten moeten in alle opzichten onderling vergelijkbaar zijn
 - Manipulatie gebeuren zonder dat deelnemer merkt

4.4. Een uitdagende, maar falsifieerbare hypothese

- Ambitieuze hypothese
 - Is het blote feit dat een object tot het zelf behoort voldoende opdat de samenstellende elementen van dit object aantrekkelijker worden?
- Mogelijke andere determinant: frequentie waarmee letters voorkwamen in geschreven taal
 - Onderzoek: positieve correlatie
 - NLE slechts gebaseerd op bloot herhaald contact
- Experiment
 - Methode

- Paren van deelnemers die geen enkele gemeenschappelijke lettergreep in hun naam hadden
 - Persoon X → letterslot X
 - Persoon Y → letterslot Y
- Beide personen geconfronteerd met beide lettersloten
- Hoe meer gemeenschappelijke letters, hoe moeilijker het was om het voorspelde verschil te verkrijgen

4.5. Een ondubbelzinnig antwoord op een duidelijke vraag

- Resultaten experiment
 - Hoofdeffect van eigenaar versus niet-eigenaar
- Experiment: Leuvense studenten
 - O.V.'s:
 - Letterparen versus triades
 - Aantrekkelijkste letter omcirkelen versus minst aantrekkelijke doorstrepen
 - Laagfrequente letters wel versus niet gebruikt als camouflageletter
 - Eerst reeks met eigen verborgen naam versus eerst reeks met verborgen naam van partner

- Resultaten

- Hoofdeffect van eigen versus partners naam
- NLE berust niet op verhoogde aantrekkelijkheid eigen initialen
- Niet in staat eigen naam cognitief te herkennen

4.6. Narcisme tot in de partikels van het affectieve zelf

- Narcisme = overwaardering eigen attributen
- Grenzen cognitieve zelf vallen niet samen met grenzen affectieve zelf

4.7. De universaliteit van een nog scherper naamlettereffect

- Ook in andere talen, culturen, alfabetten?
- Hypothese
 - Het blote feit dat een object tot het zelf behoort is voldoende opdat de kans stijgt dat de samenstellende elementen ervan de aantrekkelijkste worden van de hele verzameling elementen
- Methode: verschil
 - Hele reeks prikkels de 6 aantrekkelijkste kiezen (ipv letterparen)
 - Enkele klassieke personalia (oa naam)

- Resultaten
 - Veralgemeenbaarheid NLE
 - NL → 50 procent meer kans voor te komen in top 6
 - Effecten groter bij voornaam
 - Ook in Japan (waar meer aandacht gehecht wordt aan groepsgebeuren)

4.8. Consolidatie van een theoretische interpretatie: alternatieve interpretaties

- Herhaald contact
 - <-> intellectuelen (die veel lezen & dus alle letter ong evenveel zien) → NLE
 - Geen verband tussen grootte NLE & het al of niet repeterend zijn van NLs
 - NLE treedt op ten aanzien van zowel laag- als hoogfrequente letters
- Plezier eerste schrijfprestatie
 - 2 falsifieerbare predicties
 - Relatieve voorkeur voor NL grootst vlak na eerste schrijfervaring
 - Treedt niet op bij 2^e alfabet dat later aangeleerd wordt
 - Experimenten

- Interval tussen verwerving
schrijfvaardigheid moedertaal & 2^e taal geen
invloed op NLE
- NLE werd groter met de leeftijd ipv kleiner
- Zowel in moederalfabet als in 2^e alfabet een
significant NLE

4.9. Slotopmerkingen over blote eigendom

- Experiment bij bi-alfabetische Poolse jongeren
 - Russisch alfabet minst geliefd
 - Wel NLE in romaanse alfabet
- Nationale initialen: geen NLE
- 2 vaststellingen
 - NLE gemakkelijker te verkrijgen via verwerping
minst aantrekkelijke letters
 - NLE sterker als laagfrequente letters wel gebruikt
werden
- Verklaringen: experiment
 - Individuele taak: hoofdletters alfabet
rangschikken
 - Resultaten
 - Meer dan 2/3: laagfrequentie bij laatste 4
 - Hoogfrequente letters: geen consensus
- Conclusie

- Affectieve asymmetrie (collectieve uitsluiting, gepaard aan een gebrek aan consensus over uitverkiezing)
- Relatief lage contactfrequentie betere voorspellingsbasis voor onaantrekkelijkheid van object dan absoluut hoge contactfrequentie voor aantrekkelijkheid van object
- Effect van blote eigendom sterker dan van bloot herhaald contact

4.10. De spannende lotgevallen van een verrassend fenomeen...

- Prikkelveralgemening → gehechtheid aan anderen die fundamentele bouwstenen vertonen van eigenschappen die behoren tot het eigen zelf
- Experiment: trouwen ~ naamletters
 - Familienaam vaker dan op toeval te verwachten initiaal delen
 - Vaker dan op toeval te verwachten initiaal voornaam delen
- Interindividuele verschillen in NLE ~ zelfwaardering

5. Herhaald contact en de grens met het of de andere

5.1. Visuele geborgenheid: experiment

- Methode

- Kuikens tijdens duisternis uit ei
- Eerste dag: kuikens uit experimentele conditie
gelegenheid om te kijken naar 3 vd 4 verlichte
kunstmoeders (geen eten tijdens bezoek)
 - Groene kegel
 - Rood blok
 - Gele bol
 - Blauw wigvormig blok
- O.V.: frequentie bezoek
 - Laagfrequent: 2x
 - Middenfrequent: 8x
 - Hoogfrequent: 32x
- Testfase: koudere temperatuur → noodgepiep
kuikens
 - Elke kunstmoeder 60 seconden

- Resultaten

- Controleconditie: geen effect van aanwezigheid
kunstmoeders
- Experimentele conditie: wel troost bij vreemde
moeder

- Conclusie

- Geen prikkelveralgemening
- Gelegenheid tot herhaald contact met visuele
objecten

5.2. Een verborgen sociaalpsychologische kernvraag

- Volgens Zajonc: frequentie waarmee een individu blootgesteld wordt aan inwerking van prikkels
- Experiment:
 - Controleconditie → lege kooi had geen effect
 - Experimentele conditie → lege kooi had geen effect
- Grens tussen visueel object & visuele prikkels geproduceerd door een op het eigen zelf na lege kooi

Hoofdstuk 5: attitudes of gedrag?

1. Wat zijn attitudes?

1.1 het klassieke begrip attitude

- graad van positief of negatief effect die geassocieerd werd met een psychologisch object
 - alles waarvoor of waartegen men iets kan voelen
 - maar ook toepasselijk op andere verschijnselen
- een door ervaring verworven interne dispositie
 - cognitief, affectief, conatief (intentie)
 - verandering in het ene kan veranderingen in andere veroorzaken
 - relatief duurzaam
 - determinant van gedrag
 - pre-situationeel, richtinggevend & dynamisch
 - sterke prikkel- & responsveralgemening

1.2 Enkele implicaties

- Verklaren, controleren & voorspellen van open evaluatief gedrag
- Waarderelevante gedragingen op duurzame wijze veranderen

- Als je gedrag wil veranderen, verander dan de attitude

2. De meting van attitudes

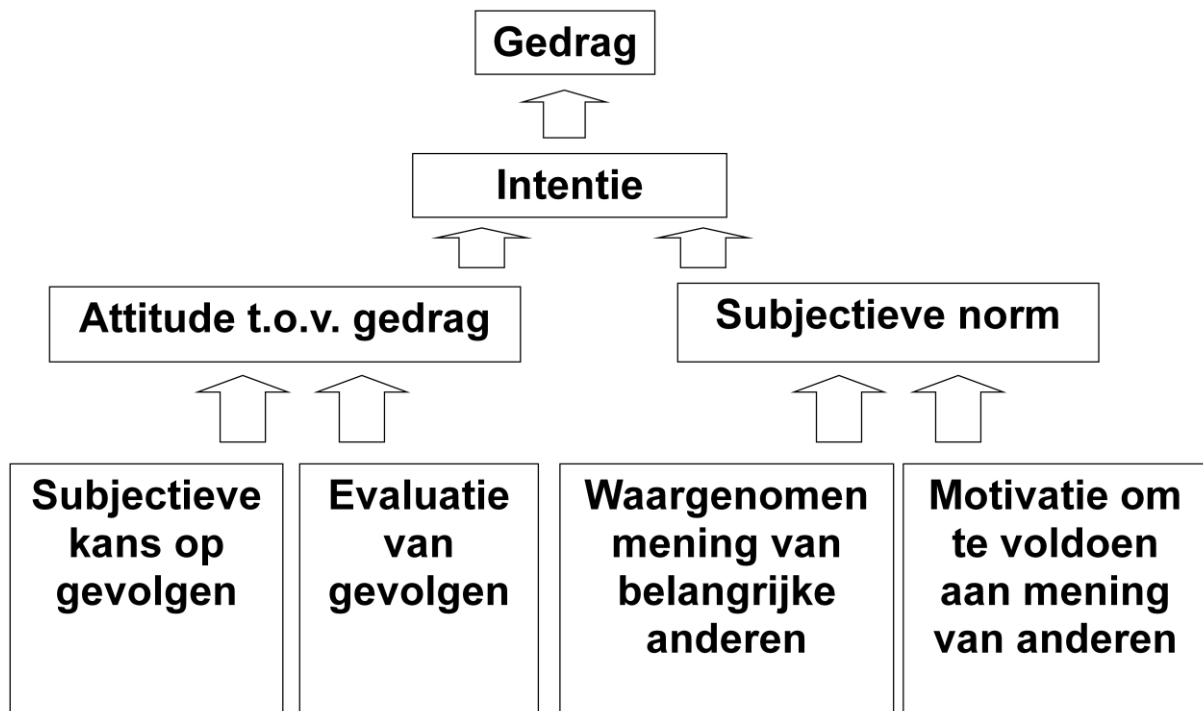
2.1. Verbale zelfbeschrijvingen als metingen

- Attituderesponsen/verbaal attitudegedrag
 - Open gedrag
 - Uitgebracht in concrete situatie
- Assumpties
 - Situatievrije evaluatieve respons
 - Mensen kunnen attitude beschrijven
 - Mensen willen attitude beschrijven
 - Sociale wenselijkheid
 - Verbaal gedrag: bewuste controle

2.2. Verbale zelfbeschrijvingen en open gedrag

- Geen significant verband tussen open gedrag & attitudemetingen
- Verklaringen
 - Specifieke attitudes: tegenover specifiek evaluatief open gedrag in specifieke situatie
 - Subjectieve norm van open gedrag
 - Voorwaarden meting

- 'Theory of reasoned action'

- 'theory of planned behavior' → zie slides
- Attitude & subjectieve norm bepalen gedragsintenties
- Evaluatief open gedrag = instrumenteel gedrag
 - Bepaald door contingentie tussen omstandigheden, gedragingen & gevolgen

3. Attitudeverandering of gedragverandering?

- Invloed van overredende communicatie afhankelijk van
 - Geloofwaardigheid communicator
 - Betrouwbaarheid
 - Deskundigheid
 - Gepercipieerde gelijkheid
 - Inhoud & structuur boodschap

- Eenzijdige argumentatie → zender geloofwaardig is
- Argumenten pro + weerlegging argumenten contra → vijandig/sceptisch publiek
- Emotionele toestand ontvanger

3.1. Festingers cognitieve dissonantietheorie

- Geheel kennis = systeem cognitieve elementen
 - Verschillende relaties tussen elementen
 - Consonant = ene volgt uit andere
 - Dissonant = tegengestelde van ene volgt uit andere
 - Irrelevant= niks met elkaar te maken
 - Steunen op psychologische ipv logische
 - Grootte dissonantie hangt af van belang van elementen
 - Clusters rond elementen a & b (hebben zelf ook cognitieve relaties met andere elementen) → totale dissonantie
 - hoe talrijker/belangrijker consonante relaties → hoe minder totale dissonantie
 - dissonantiereductie
 - wijziging in cognitieve elementen
 - kwaliteit veranderen

- cognitieve elementen toevoegen die consonant zijn
 - belang van a en/of b verminderen
- weerstand tegen verandering ~ weerstand van realiteit (moet realistisch blijven)
 - omgevingscognities betere weerstand dan cognities over gedrag
 - cognities over overt gedrag (publiek) betere weerstand dan cognities over covert gedrag (private overtuigingen)
- experimenten
 - Experiment 1: een postbeslissingexperiment
 - O.V.
 - Keuze tussen 2 verschillen
 - 2 initieel dicht bij elkaar gequoteerde objecten
 - Groter verschil
 - Controle: niet kiezen
 - A.V.
 - Verschil tussen predecisiemeting & postdecisiemeting
 - Resultaten

- Verkozen object positiever en verworpen object negatiever beoordeeld 2^e keer
- Verschil was groter als objecten dicht bij elkaar lagen
- Experiment 2: verleidingsexperiment
 - O.V.
 - 2 meest aantrekkelijke speelgoed (proefleider ging weg)
 - Op tafel, milde straf
 - Op tafel, zware straf
 - Proefleider nam het mee (controleconditie)
 - A.V.
 - Verschil tussen meting voor en na verdwijnen proefleider
 - Resultaten
 - Milde straf → minder aantrekkelijk
- Experiment 3: een leugenexperiment
 - Fasen
 - Ongunstige attitude tegen bepaalde taak → vervelend, vermoeiend
 - Aan studente vertellen dat taak plezierig was (controleconditie moest dit niet doen)

- Attitudeverandering meten
- O.V.: Beloning
 - 1 dollar
 - 20 dollar
- A.V.
 - Attitudeverandering (11-puntenschaal)
- Resultaten
 - 1 dollar → positievere attitude
- Experiment 4: een onoprecht pleidooiexperiment
 - Ongunstige attitude tov brutale repressie politie
 - Pleidooi houden pro repressie
 - O.V.: beloning
 - 50 cent
 - 1 dollar
 - 5 dollar
 - 10 dollar
 - Geen → controleconditie
 - A.V.
 - Attitudeverandering
 - Resultaten
 - Minder beloning → meer attitudeverandering

3.2. Toetsing van Festingers verklaring voor attitudeverandering

- Gedwongen inwilliging (forced compliance)
 - Minstens groot genoeg opdat deelnemers verzoek zou inwilligen
 - Hoe groter externe druk, hoe minder individu intern verandert → consonante relatie zwakt totale dissonantie af
- Kritische heruitvoering van het leugenexperiment
 - Basislijnconditie = zonder experimentele voorbehandeling
 - Meerdere controlecondities
 - Alle factoren gelijk, geen centrale dissonantie opwekken (consonante controleconditie), manipulatie van beloning
 - Alle factoren gelijk, geen beloning
 - Geen verzoek van proefleider, wel beloning
 - Resultaten
 - Dissonante inwilliging: verschil tussen hoge & lage beloning, maar niet significant
 - Consonante inwilliging: bij lage beloning werd taak positiever geëvalueerd dan bij hoge beloning

- Dissonante inwilliging zonder beloning:
identiek aan dissonante
hoge beloning conditie
 - Moeilijk kleine beloning te zien als
'licht consonant' element
 - Moeilijk grote beloning te zien als
belangrijk consonant element
 - Moeilijk kleine beloning te zien als net
voldoende druk om inwilliging uit te
lokken
- Audio- & video-experimenten
 - Experiment 1: Helmreich & Collins
 - Deelnemers contra staatsinmening in
gezinsplanning
 - Pleidooi argumenten pro
 - O.V.
 - Beloning
 - 2,5 dollar
 - 50 cent
 - Soort opname
 - Anoniem: audio
 - Herkenbaar: video
 - A.V.
 - Attitudeverandering
 - Resultaten

- Audio-opname: beide condities
negatieve attitude afgezwakt
- Grootste verschil bij video-opname
met lage beloning
- Experiment 2: Nuttin & Beckers
 - Attitude tegenover door studenten verfoeid
traditioneel examensysteem (zonder
vrijstellingen en examenspreiding)
 - Belangrijk voor deelnemers
 - Argumentatie pro & contra
 - Populatie mogelijke deelnemers zeer
homogeen qua attitude
 - A.V.
 - Meting op 17-puntenschaal van
private attitude
 - O.V.
 - Radio-opname
 - Video-opname
 - Verloop
 - Pseudo-experiment van 30 minuten
(gezegd werd 2 uur)
 - Daarna liepen ze ‘toevallig’ iemand
van nationale omroep (Beckers) tegen
lijf

- Vrijwillige keuze om mee te werken
 - Deelnemer kreeg kwartier om pleidooi voor te bereiden
 - Beckers nam nonchalant kladpapier om attitude te meten
 - Beloning van 20 dollar
 - Resultaten
 - geen effect radio-/tv-opname
 - wel verschil met basislijnconditie (moest geen pleidooi houden)
- radiopleidooi, centrale dissonantie & beloning
 - 4 experimentele condities toegevoegd aan vorig experiment
 - Pro-attitudinale pleidooiconditie
 - Hoge beloning voor contra-attitudinale pleidooiconditie
 - Contra-attitudinale pleidooiconditie zonder beloning
 - Relatieve deprivatie conditie → 'geen geld meer'
 - Resultaten

- Gemiddelden geen beloning & hoge beloning bij contra-attitudinale conditie lagen dicht bij elkaar
 - Meer attitudeverandering bij lage beloning dan bij geen beloning (verwachten tegengestelde)
 - Aantal deelnemers dat verzoek inwilligde bij geen beloning verschilde niet van de andere condities → net genoeg beloning om inwilliging uit te lokken?
 - Geen significant verschil tussen de geen beloningscondities met en zonder centrale dissonantie
- Ontstellende beloning & ontstellende blaam
- lage beloning = ontstellende beloning
 - geen verschil in relatieve deprivatie-condities bij radio- & video-opnames
 - experiment: ontstellende beloning
 - controlecondities: student gebuisd/niet gebuisd
 - Experimentele condities: student gebuisd
 - kiezen tussen geldelijke beloning voor medewerking onderzoek of hoger cijfer (ontstellend hoge beloning)

- O.V.
 - Kiezen net voor pleidooi over oude examensysteem
 - Kiezen na pleidooi & voor attitudemeting
- A.V.
 - Attitudeverandering tov examensysteem
- Resultaten
 - Voor pleidooi: tussen neutraal en eerder pro
 - Na pleidooi: harder verschoven naar pro
- Experiment: ontstellende blaam
 - Nieuwe basislijnconditie (proefleiders was ook examinatrice)
 - Experimentele conditie: ontstellende blaam voordat deelnemer verzoek inwilligde om contra-attitudinaal pleidooi te houden
 - Resultaten
 - Onstellendeblaamconditie positieve attitude achteraf

3.3. Duurzame attitudeverandering: een illusie?

- Meting 10 weken na audio-& video-experimenten en 5 weken na andere experimentele behandelingen
 - Indrukwekkend analoog
 - Duurzame wijziging
- Oneerlijk gedrag & eerlijke attitude
 - Niet-X gedrag toegeschreven aan situatie, X beschouwd als stabiele eigenschap van persoon (attitude)
 - Controleconditie bij experiment examenpunten
 - Ongunstig resultaat
 - Geen kans om oneerlijke examenpunten te aanvaarden
 - Postexperimentele interview
 - Zouden oneerlijk vinden als een student wel oneerlijke examenpunten aanvaardt
 - 1/11 deelnemers zei dat hij misschien zou toegeven aan bekoring
 - Invloed van vroeger gedrag op nieuw gedrag hangt af van veel factoren
 - Bv. Als ze eerst vragen kregen over eerlijkheid en daarna pas aanbod, zouden veel geweigerd hebben
- De hypothese van de evaluatieve gedragsaansteking

- Gedrag dat onmiddellijk voorafgaat aan meting
attitude = situationele determinant
- Bij experiment examensysteem
 - In ontstellende stimuluscondities grotere evaluatieve gelijkheid tussen zelfbeschrijving attitude & open gedrag dat daaraan voorafging
- Afhankelijk van 3 factoren
 - Evaluatieve richting van onmiddellijk voorafgaand gedrag
 - Graag van perturbatie/verwarring
 - Temporele contiguitéit
- Ontstellende kledingexperiment
 - O.V.
 - Evaluatieve richting
 - Louter verbaal gedrag in 1 evaluatieve richting in sommige condities (verbale creativiteit over 1 bepaald onderwerp)
 - Pleidooicondities
 - Perturbatie: kleding proefleider
 - Ontstellend: minimode
 - Gewoon
 - Temporele contiguitéit

- Uitgestelde eerste meting: 5 weken daarna
 - Direct meting + 5 weken later nog eens meting
- A.V.
 - Attitudeverandering
- Resultaten
 - Effect van perturbatie → hogere scores
 - Voordelen van systeem → score nog extremer anti
 - even groot effect bij beide evaluatieve richtingen
 - geen significant verschil tussen 2 scores als temporele contiguiteit
 - conditie met temporele contiguiteit ~basislijnconditie
- conclusie
 - beter gedrag ipv attitude (attitude is duurzaam dus zelfs zonder temporele contiguiteit zou er verandering van attitude moeten zijn)
 - hooguit duurzaam veranderde zelfbeschrijving

4. slotbeschouwingen

4.1. enkele samenvattende stellingen

- evaluatief open gedrag tegenover object verklaard noch beïnvloed door attitude tegenover object
- attitudeonderzoek nuttig voor wie belang stelt in manier waarop mensen zichzelf beschrijven
- evaluatieve zelfbeschrijving in verband met object = gedragsreactie
- zelfbeschrijving onderhevig aan psychologische wetmatigheden die elk gedrag meebepalen
- attitude = veralgemeenbaar affectief of evaluatief responsrepertoire dat onder antecedente discriminatieve stimuluscontrole en onder versterkingscontrole staat van mogelijk samenhangende gevolgen
- evaluatieve overeenkomst tussen evaluatieve zelfbeschrijvingen en open gedrag meestal irrelevant
- succesvolle beïnvloeding = relatief duurzame verandering van een of meer evaluatieve zelfbeschrijvingen
- veranderingen in zelfbeschrijvingen kunnen onrechtstreeks de duurzame verandering van open gedrag beïnvloeden
- duurzame verandering in 'open' gedrag via verandering van de situationele factoren

- duurzame verandering in open gedrag kan gevolgd worden door duurzame verandering in zelfbeschrijving
- niet wenselijk de sociale en zelfopvoeding zo sterk te richten op het verwerven en in stand houden van welluidende evaluatieve zelfbeschrijvingen

4.2. Toch attitudes?

- Affective priming test
 - Nieuwe informatie makkelijker en sneller verwerkt als ermee gerelateerde concepten al geactiveerd zijn
 - Target voorafgegaan door prime
 - Supraliminaal (bewuste herkenning)
 - Subliminaal (geen bewuste herkenning mogelijk)
 - O.V.
 - Prime: 2 foto
 - Na 1^e helft mochten ze een foto kiezen
 - Beide foto's werden in beide helften experiment getoond
 - A.V.
 - Reactietijd → attitude

- Oordelen of woord positief of negatief was

- Resultaten

- 1e helft: geen verschil tussen reactietijd na beide foto's
- 2e helft: gekozen foto positiever, verworpen foto negatiever

- Verklaring proefleiders: 'associatieve verankering aan het zelf'

Hoofdstuk 6: autonomie & machtsoverwicht

1. Autonomo oordeelgedrag: zonneklaar, en toch één tegen allen

1.1. Het klassieke onderzoek van Asch over autonomie en oordeelgedrag

- Basisexperiment
 - Procedure & proefopzet
 - Vergelijking tussen lijnen
 - Zeer eenvoudig → controleconditie: 99,3% juist
 - 1 echte deelnemer, rest pseudodeelnemers
 - Bij binnenkomst deelnemer alleen voorlaatste stoel nog vrij
 - Soms unaniem juist antwoord, soms unaniem fout antwoord
 - 2 soorten relatieve fouten
 - Kleine fout
 - Grote fout
 - 18 proefbeurten
 - 6 neutrale beurten
 - 12 kritische beurten
 - 6 keer grote fout
 - 6 keer kleine fout
 - Constante volgorde

- 2 neutrale beurten – 2 cruciale beurten met kleine fout – neutrale beurt – 4 cruciale beurten (grote fout – kleine fout – 2 grote fouten) x 2
- Deelnemers
 - Mannelijke blanke universiteitsstudenten tussen 17 & 25 jaar
 - Verschillende opvoeding tot autonoom denken en handelen
 - Kleine elitaire universiteit → vrije geest hoog in vaandel (groep A)
 - Lagere middenklasse van een grote stad (groep B)
 - Staatsnormaalschool (groep C)
- Voornaamste resultaten
 - 36,7% niet autonoom
 - Interindividuele verschillen
 - 24% geen enkele fout
 - 52% minder dan 3 fouten
 - Onafhankelijk van opvoeding
 - Bij groep A: meest conflict
 - Paradox: 'opvoeden tot autonoom denken' (opvoeden = beïnvloeden)
- De schokkende kracht van de flagrante blunder

- Soort fout had geen invloed op aantal foute antwoorden deelnemer
- Wel invloed op soort fout deelnemer
 - Meerderheid kleine fout → deelnemer kleine fout
 - Meerderheid grote fout → 20% deelnemers 3^e alternatief (kleine fout)
 - 3^e alternatief alleen als het 'compromis' was
- Enkele interviewresultaten
 - Spanning, ontredde, eenzaamheid
 - > 4 fouten → aantal fouten onderschatten
 - Minimaliseren sociale invloed → 'toeval'
 - Bij toegeving: informatieve invloed ipv normatieve invloed
 - Informatieve invloed = gedrag van anderen als informatie gebruiken
 - Normatieve invloed = gedrag van anderen imiteren om te voldoen aan groepsnorm
- Welke therapie voor meer autonomie?
 - Evaluatie achteraf
 - Na experiment werden juiste antwoorden gegeven

- Geen invloed op autonoom gedrag!
- Wel op rapportering achteraf → autonoom denkenden keken uit naar...
- Frequentie conflict
 - Meer pseudodeelnemers blunderden → meer deelnemer blunderde
 - Hoe frequenter unanieme meerderheid juist oordeelde → meer deelnemer zelfstandig oordeel handhaafde
 - Zwakte:
 - Varieerde zowel cruciale als neutrale beurten: hoe meer cruciale beurten, hoe minder neutrale beurten → welke heeft invloed gehad?
- Geestesverwant
 - Gedurende hele experiment
 - Geen één-tegen-één situatie
 - Slechts 5,5 % foute oordelen
 - Rapportering
 - 'kwam niet door geestesverwant dat ze juist oordeelden'
 - Verwierpen suggestie met klem
 - Probeerden oogcontact te maken
 - Gedurende 1e helft van experiment
 - 5,5 % fout → 28,5 % fout

- Dubbele functie van geestesverwant
 - Minimale sociale steun voor deelnemer
 - Niet meer alleen tegenover unanieme meerderheid
- Oorzaak
 - Niet alleen staan met je antwoord of alleen staan tegenover niet-unanieme meerderheid?
 - Experiment waarbij 1 deelnemer altijd grote fout maakte → 9% foute antwoorden
- Conclusie
 - Geestesverwant niet noodzakelijk
 - Wel dissident die unanimiteit meerderheid doorbreekt
- Unanieme meerderheid of omvangrijke meerderheid?
 - 3 varianten
 - 1 peudodeelnemer
 - 4% fouten
 - Wel symptomen van spanning en ontsteltenis
 - 2 pseudodeelnemers
 - 12,8% fouten
 - 3 pseudodeelnemers

- 33%
- Meerdere pseudodeelnemers
geven hetzelfde resultaat
- Conclusie
 - Beter gewapend tegen groep van 15
als dissident dan tegen unanieme
meerderheid van minstens 3 personen

1.2. Een minderheid van 2 tegen 4

- Groep van 15 met 1 pseudodeelnemer
 - Invloed op gedrag van leden van meerderheid
 - Uitingen van individuele en collectieve
zekerheid
 - Lachen meewarig met pseudodeelnemer
 - Gevoel van zelfzekerheid ligt in grote mate
buiten ons (cfr. Als we alleen staan tov
unanieme meerderheid)
 - beïnvloeding op 2 manieren
 - groeiende zekerheid van individuele en
collectieve grote gelijk van de meerderheid
 - sociale-uitsluitingsreacties
- Moscovici: onderscheid tussen sociale beïnvloeding
(conformisme) & sociale verandering (innovatie)

- Er zijn altijd minderheden geweest die sociale verandering teweeggebracht hebben → onderzoek naar psychologie van sociale verandering
- Minderheids- en meerderheidsinvloed: verschillende processen
 - Meerderheidsinvloed = normatieve invloed
 - Gedragsverandering om erbij te horen
 - Private overtuigingen blijven behouden
 - Minderheidsinvloed = informatieve invloed
 - Oordeel van minderheid verschaft informatie die ze niet langer kunnen negeren
 - Vooral private overtuiging verandert
 - Consequente gedragsstijl

- Minderheidsparadigma

- Experiment: kleurdia's
 - Consequent minderheidsblok → 8,4% fouten
 - Inconsequent minderheidsblok → 1,3 % fouten (niet significant verschillend van controleconditie)

- De invloed van minderheid en meerderheid:
fundamenteel verschillend?
 - Identiek met Asch
 - Beïnvloeding van autonomie van deelnemer die hardop oordeel moest geven
 - Geen proefleider in groep
 - Visuele discriminatietask
 - Geen verbale aansporing of bedreiging met beloning of straf
 - Asch: variant → helderheid van kleurschijven
 - Spaarzaamheid!
 - Descriptief niveau verschillen betekent niet altijd dat onderliggende beïnvloedingsprocessen verschillen
 - Dezelfde functie: anderen zodanig beïnvloeden dat hun autonomie aangetast werd
- Of toch niet?
 - Ook bij meerderheidsinvloed is consequente gedragsstijl belangrijk
 - Kan moeilijk sleutel voor innovatie zijn als het om 2 tegengestelde processen gaat

- Horen herhalen van een standpunt wekt indruk dat meer groepsleden dat standpunt delen

1.3. Slotbeschouwingen

- De macht van de proefleider?
 - Impliciete sociale invloed → geen druk op deelnemer
 - Onrechtstreekse invloed van proefleider (zwijgen = goedkeuren?)
 - Maar: variaties in experimenten waarbij aanwezigheid proefleider constant gehouden werd!
- Meer dan de 'triviale' beoordeling van rechthoeken
 - Niet geïnteresseerd in duurzame gedragsverandering
 - Veel maatschappelijke situaties waarbij 3 of meer individuen over belangrijke zaken een oordeel moeten vellen
 - Experiment: volume van bol berekenen
 - Inhoud op 2 manieren bepalen
 - Nieuwe formule uit handboek
 - Empirisch → duidelijk dat formule fout was

- Daarna examen
 - Slechts 1 wetenschapper gebruikte foute formule niet
- De macht van de illusoire meerderheid
 - Valse consensus
 - Mensen denken altijd dat ze tot de meerderheid behoren
 - Experiment: watertekort → niet douchen
 - Zowel degen die gedoucht hadden als degenen die niet gedoucht hadden, dachten dat ze tot de meerderheid behoorden
 - Niet alleen beïnvloeding door aanwezige meerderheid maar ook door louter waargenomen meerderheid

2. Autonomie en een moreel dilemma

2.1. Het paradigma van Milgram (1965)

- Overbodige begrippen
 - Autoriteit
 - Proefleider verschilt in wezen niet van welke proefleider ook in een sociaalpsychologisch experiment
 - Bevel

- Impliceert een opdracht waaraan gehoorzaamd moet worden en waarbij niet-naleving samenhangt met een sanctie of straf toegediend door de bevelvoerende autoriteit
- Gehoorzamen
 - Geen beslissing om te doen wat autoriteit vraagt
 - Wel om wiens verzoek voorrang kreeg
- Methode
 - Deelnemers
 - “onderzoek van het geheugen” als coverstory
 - Twaalf beroepsgroepen
 - Steekproeven van 40 deelnemers, 2 criteria
 - Leeftijd
 - Beroep
 - Proefsituatie
 - 1 pseudodeelnemer & 1 echte deelnemer
 - Door lot werd pseudodeelnemer leerling en echte deelnemer leerkracht
 - Geheugenles = klassieke associatietaak van woorden
 - Proefpersoon 3 taken
 - Oordelen of antwoord juist was

- Bij juist antwoord volgende stimuluswoord noemen
- Bij fout hardop intensiteit van schok aankondigen, schok toedienen, foutieve antwoord corrigeren en volgende stimuluswoord noemen
- Straffen van stijgende intensiteit
- Echte deelnemer kreeg bij begin ook een schok van 45 volt, en moest helpen de elektroden vast te maken aan leerling
- Verloop
 - 10 beurten inoefenen (7 foute antwoorden)
 - ‘voet in de deur’
 - Kan volgende stappen vergemakkelijken
 - Eigenlijke proef (3 foute – 1 correct)
 - sessie eindigde als
 - weigering
 - 3 keer maximumknop
 - 4 aansporingen (telkens opnieuw)
 - Als leerling niet antwoordde: 5 à 10 sec wachten en dan schok toedienen
 - Altijd het geval vanaf schok 20

- Macht van de proefleider en onmacht van het weten en het geweten
 - Verzilverde spiegel: wazig beeld
 - Vrijwel alle deelnemers gaan tot schok 30 (wenden blik af van leerling)
 - Opmerkingen
 - Dacht dat aanwijzingen op schokgenerator genoeg zouden zijn om deelnemer te laten stoppen
 - Gehoorzaamheidsschaal onbruikbaar (iedereen maximum)

- De macht van de medeburger
 - Experiment 1
 - Bij schok 20: bonzen op deur
 - 35/40: verder
 - 65% maximumschok
 - Laatste schok: 27
 - Symptomen van spanning → intens responsconflict
 - Experiment 2
 - schok 10: schreeuwen & smeken om stoppen
 - schok 20: roepen dat hij niet meer zou antwoorden

- schok 22: geen geluid meer
 - laatste schok 25
 - 62% maximumschok
- Experiment 3
 - 1 meter afstand
 - Laatste schok 21
 - 40% maximumschok
- Experiment 4
 - Hand leerling op schokplaat
 - Schok 10: hand op schokplaat duwen en zichzelf beschermen met isolerende doek
 - Laatste schok 18
 - 30% maximumschok
- Krachtige cognitieve wapens voor de deelnemer?
 - Experiment 5 (mannen) & 6 (vrouwen)
 - Minder aantrekkelijke kelderverdieping van het gebouw
 - Alleen via luidspreker contact
 - Vooraf: 'hart niet te best'
 - Schok 10: 'last van zijn hart'
 - Schok 22: langgerekte kreten, 13x smeken om vrijgelaten te worden
 - Laatste schok 25
 - 65% maximumschok

- Experiment 7
 - Leerling geeft voorwaarde voor experiment: stopzetting als hij het vraagt
 - Rest: zelfde als experiment 5 & 6
 - 80% ging verder dan schok 10
 - Laatste schok 21
 - 40% maximumschok
- Prestige van de universiteit en agressiviteit
 - Experiment 8
 - Gerekruteerd per brief
 - Fictieve instelling
 - Geen verwijzing naar professor/universiteit
 - Vervallen handelsgebouw in drukke winkelstraat
 - Rest: zelfde als experiment 5 & 6
 - Laatste schok 21
 - 2 deelnemers weigerden vanaf begin medewerking
 - 1 stopte na schok 7, 7 stopten na schok 10
 - Deelnemers die gestopt waren beschreven rest als sadisten en agressieve types

- Alle steekproeven voor 2/3 gevuld met sadisten?
 - Maximumschok 47,5%
 - Experiment 9
 - Naar eigen keuze schokken toedienen
 - Rest zelfde als experiment 5
 - Laatste schok 5,5
 - 3 bleven bij eerste schok
 - 28 gingen nooit boven schok 5
 - 2 verder dan knop 10 → knop 28 & 30
- Macht en onmacht van de proefleider
 - Experiment 10
 - Proefleider enkel telefonisch contact
 - Rest zelfde als in experiment 5
 - Laatste schok 18
 - 22,5% maximumschok
 - vaak andere schok aangekondigd dan degene die ze gaven
 - conclusie
 - zowel macht proefleider als macht leerling beïnvloed door prikkelnabijheid
 - experiment 11
 - 2 proefleider die vanaf schok 10 tegengestelde instructies gaven

- Rest zelfde als in experiment 5
- 1 deelnemer ging 1 schok verder dan 10
- 1 stopte bij schok 9
- Rest stopte bij schok 10
- Cfr. Niet meer unanieme meerderheid van Asch?

- Het machtsoverwicht van de leider

○ Experiment 12

- Vanaf schok 10: leerling eiste verder te doen, proefleider eiste te stoppen
- Rest zelfde als in experiment 5
- Alle deelnemers stoppen met schokken
- Conclusie
 - Niet inhoud of verzoek eis cruciaal (zie experiment 5 & 6), maar wel wie het verzoek deed

○ Experiment 13

- 2 pseudodeelnemers
 - Pseudodeelnemer 2 vervangt proefleider
 - Krijgt idee om schokken op te drijven
 - Als deelnemer weigerde, moest hij tijdsduur noteren terwijl pseudodeelnemer schokken toediende

- 20% maximumschok
- Laatste schok 16
- 6 gingen pseudodeelnemer te lijf of trokken stekker uit
- Experiment 14
 - 'leerling durfde niet meer' → eerst moest proefleider
 - Proefleider in stoel vastgebonden
 - Schok 10: "dat volstaat "
 - Pseudodeelnemer dringt aan om verder te gaan
 - Alle deelnemers stopten meteen
 - Humanitaire gronden: "hetzelfde gedaan hebben als iemand anders daar zou gezeten hebben"
- Impliciete sociale beïnvloeding van heldhaftig en slaafs gedrag
 - Experiment 15
 - Taak leraar verdeeld over 3
 - Leraar 1: woordparen (pseudodeelnemer)
 - Leraar 2: beoordeelde antwoord (pseudodeelnemer)

- Leraar 3: schokken toedienen (echte deelnemer)
 - Schok 10: leraar 1 stopt
 - Schok 14: leraar 2 stopt
 - Laatste schok 16
 - 10% maximumschok
- Experiment 16
 - Pseudodeelnemer: schokknop indrukken
 - Deelnemer: administratieve taak
 - Laatste schok 29
 - 92,5% maximumschok
 - 3 deelnemers weigerden voor schok 15

2.2. Voorbij elektroshocks: de algemeenheid van expliciete sociale invloed

- Expliciete sociale beïnvloeding van dierenmishandeling
 - Kritiek op Milgram: “deelnemers hadden het door”, maar...
 - Symptomen van stress
 - Opluchting achteraf
 - Experiment: hondenpup elektrische schokken geven (blafte en jankte)
 - 77% tot proefleider hen stopte

- Experiment: witte rat onthoofden
 - 68,2% deden dit
 - Sommigen wouden wel toekijken

- Administratieve mishandeling van een werkloze
 - Experiment: meerkeuzevragen
 - Werkloze moest 32 meerkeuzevragen beantwoorden terwijl deelnemer verwijten maakte
 - “stressexperiment”
 - Werkloze protesteerde
 - Controleconditie: kiezen welk verwijt
 - Niemand maximumverwijt
 - Experimentele conditie
 - 91% maximumverwijt
 - Achteraf: “tegenzin”, “testuitslag werkloze geschaad”
 - Experiment met echte personeelsfunctionarissen
 - Gedroegen zich hetzelfde als burgers uit vorige experiment
 - Experiment: proefleider telefonisch
 - Gemiddelde laatste verwijt 10,2
 - 36,4 maximumverwijt

- Experiment: 2 rebellerende pseudodeelnemers (schok 8 & 10)
 - Gemiddelde laatste verwijt 10,17
 - 15,8% maximumverwijt
- Experiment: negatieve gevolgen op voorhand duidelijk gemaakt
 - Zelfde resultaat als in vorige experimenten
 - Negatieve attitude tov experiment
- Experiment: discriminatie obv huidskleur
 - 10 kandidaten → 3 kandidaten selecteren
 - Blanke: 2 voldeden aan eisen
 - Zwarten: alle 3 voldeden aan eisen
 - Helft kreeg brief van president bedrijf waarin stond dat niet tot minderheidsgroep mocht behoren
 - Gemiddeld 0,8 zwarte kandidaten
 - Helft kreeg brief niet
 - Gemiddeld 1,8 zwarte kandidaten (statistisch significant)
- 2^e experiment: inleven in zelfde situatie
 - Maar: sommigen kregen ook brief waarin stond dat president ontslagen was en instructies genegeerd moesten worden
 - 8 kandidaten

- 2 blanke voldeden niet aan eisen
 - 3 blanke voldeden wel aan eisen
 - 3 zwarten voldeden wel aan eisen
- Beoordeling op schaal van 1 tot 5
 - Conditie zonder verzoek
 - Zwart score van 4,3
 - Conditie met verzoek president
 - Zwart score van 3,8
 - Conditie met 2 brieven (verzoek + ontslag)
 - Zwart score van 4,1
- Als ik er maar niet onder lijd
 - Experiment 1: werkloze
 - Conditie A: risico op wettelijke aansprakelijkheid
 - 20% maximumverwijf
 - Conditie B: geen wettelijke aansprakelijkheid
 - 66% maximumverwijf
 - Experiment 2: detective
 - Plannen voor inbraak in marketingbedrijf (niemand liep weg tijdens uitleg!!)
 - Controleconditie

- Initiatief van detective → controleren of inbraakplan werkte
- 10% akkoord
- Eerste experimentele conditie
 - Inbraak op verzoek van concurrent
 - 20% akkoord
- Tweede experimentele conditie
 - Inbraak op verzoek van belastingdienst → miljoenen dollars besparen
 - Juridische immuniteit
 - 45% akkoord
- Derde experimentele conditie
 - Inbraak op verzoek van belastingdienst → miljoenen dollars besparen
 - Geen juridische immuniteit
 - 5% akkoord

2.3. De agentic-shift theorie

- De 'agentic shift': van autonoom handelen naar het uitvoeren van bevelen

- Autonomie slaat om in uitvoeren van bevelen van iemand die hiërarchisch hoger staat (autonomic state → agentic state)
 - Verantwoording verschuldigd aan gezag
 - Niet aansprakelijk/verantwoordelijk voelen voor uitvoeren van bevelen
- Kritische analyse van de theorie
 - Tautologische descriptie
 - Autonomic state → agentic state = onafhankelijk gedrag → afhankelijk gedrag
 - Verantwoordelijkheid afwentelen op proefleider?
 - Duidelijke symptomen van spanning
 - Rapportering na Milgram's experimenten over verantwoordelijkheid: 38% proefleider, 62% niet-proefleiders (zichzelf + leerling)
 - Stellen slachtoffer meer verantwoordelijk
 - Sociale beïnvloeding van deelnemer varieerde zowel door proefleider als door leerling van almacht tot onmacht
 - Leerling nochtans hiërarchisch ondergeschikt aan proefleider
 - Waarom deelnemer minder uitvoerder als proefleider via telefoon contact hield

3. Expliciete en impliciete invloed fundamenteel verschillend?

- Milgram: conformisme vs gehoorzaamheid
 - Gehoorzaamheid: verantwoordelijkheid uitsluitend toeschrijven aan autoriteit
 - Afzonderlijke theorie voor blinde gehoorzaamheid
- Is er wel verschil?
 - Experiment: Vorauer & Miller
 - Deelnemer 1 geïnterviewd door deelnemer 2
 - 4 vragen: positieve/negatieve ervaringen op academisch/sociaal vlak
 - Mochten zelf kiezen hoe lang ze over elke vraag praatten
 - Vooraf: deelnemer 1 vragenlijst die z gezegd was ingevuld door andere studente (positief of negatief)
 - Na interview
 - Deelnemer 2 beoordeelt hoe positief deelnemer 1 het leven aan universiteit ziet
 - Deelnemer 1 bepaalt hoe positief hij overkomt
 - Impliciete beïnvloeding

- Deelnemer 1 kwam positiever over als hij net tevoren positief ingevulde vragenlijst had gelezen (deelnemer 2 wist niks van vragenlijst)
- Geen verschil tussen 2 condities bij zelf-bepaling
- Experiment: Pronin, Berger & Molouki
 - Beslissing om een Ipod te kopen
 - Beweerden dat het minder dan bij de gemiddelde student een kwestie van conformisme was
- Andere gegevens: beide vormen van sociale invloed nu eens benadrukken en dan weer minimaliseren
 - Cruciale determinant: instrumentaliteit van het gedrag voor het verwerven/ in stand houden van positief zelfbeeld

4. Slotbeschouwing: wie is hier de baas?

- Van kindsbeen af: machtsverschillen
 - Bv meer invloed als ouders onderling tegengestelde instructies geven
 - Aureool proefleider niet verschillend van aureool eenieder die een ander kan beïnvloeden

- Experiment: gelijken die ongelijk worden
 - Stel: arbeidsongeval waardoor knieschijf kapot is, vraagt schadevergoeding van 25.000 dollar
 - 5 studenten moesten unaniem hierover beslissen
 - Schriftelijk eerste individuele oordeel: 12.000 – 20.000 dollar
 - Daarna vergadering: 40 minuten om unanieme beslissing te nemen, na 40 minuten opnieuw individueel oordeel
 - 2 O.V.'s
 - Plaats toegewezen door proefleider of niet
 - Hoof van tafel of zijkant van tafel
 - A.V.: verschil tussen 1^e en 2^e bedrag
 - 1 medestudent: 3.000 dollar
 - Gebruikte telkens dezelfde 6 argumenten
 - Getraind om verbale en niet-verbale tussenkomsten te standaardiseren
 - Kwam niet meer aan het woord dan iemand anders
 - Resultaten
 - Plaats aan tafel had op zich geen effect

- Enkel in conditie waar hij zelf plaatsnam aan hoof van tafel was er beïnvloeding: 10.375 euro gemiddeld
- Dissident: meer kwaliteiten toegeschreven die met leiderschap te maken hadden en minder menselijke kwaliteiten
- Alternatieve foute verklaringen
 - Plaats aan hoof van tafel, grotere wederzijdse visuele prikkelnabijheid, optimaal oogcontact
 - Constant over alle condities waarin hij aan hoofd zat
 - Inhoud/vorm van pleidooi, duur interventies, (on)sympathieke indruk, consequentheid van argumenten
 - Constant over alle condities
 - Gezag van proefleider dat op hem afstraalde via toewijzing hoofdplaats
 - Had geen effect op macht van pseudodeelnemer
- Mogelijke verklaring
 - Deelnemers schreven hem meer standvastigheid en zelfvertrouwen toe

Hoofdstuk 7: Agressie of machtsherstel?

1. Definitie van agressief gedrag

- Gedrag dat uitgebracht wordt met de intentie om iemand te pijnigen
 - Voordelen
 - Ook gedragingen die doel gemist hebben
 - Geen zaken die op lange termijn gunstig zijn (bv. Medische ingreep)
 - Nadelen
 - Intenties niet observeerbaar
 - Zelfbeschrijvingen niet betrouwbaar!
 - Verbaal toeschrijven van intenties staat onder controle van allerlei prikkels
 - Pijnigen kan middel zijn om ander doel te bereiken
 - Instrumentele agressie
 - Socius pijnigen is middel tot niet-agressief doel
 - Tegenstrijd met definitie
 - Vijandige agressie
 - Doel is de ander te treffen
 - Heeft vaak voor agressor ook ongunstige gevolgen
 - Impulsief

- Gepaard met gevoelens van boosheid
- Verschillende functies van agressie
 - Territoriumagressie
 - Dominantieagressie
 - Seksuele agressie
 - Parentele agressie
 - Morele agressie
- Gedrag dat verworven en in stand gehouden wordt door de aversieve gevolgen van dat gedrag voor de andere(n) → te beperkt
 - Agressie treedt ook op als respondent gedrag
 - Ook versterkt door heel andere primaire & secundaire versterkers
 - Agressie ook uitgelokt vanaf de allereerste keer dat prikkel tegenkomt (dus niet aangeleerd!)
- Gedrag dat vooral gekenmerkt wordt door een daaropvolgende toename van de aversiviteit van de situatie van de andere(n)
 - Verhoging aversiviteit meetbaar via ontwijkingsgedrag
- Nauwe band tussen sociale & fysieke pijn → geen onderscheid tussen verbale & fysieke agressie

2. Doodsdrift, agressie & catharsis

- Freudiaanse opvatting over agressie
 - Levensdrift (eros) → zelfverwezenlijking
 - Doodsdrift (thanatos) → zelfvernietiging
- Beide driften moeten uitgeleefd worden → conflict
 - Verschuiving thanatos naar secundaire objecten
 - Catharsis, zuivering
- Problematisch
 - Niet toetsbaar
 - Wel toetsbare predicties vaak weerlegd

3. Instrumentele conditionering van agressief gedrag

- Gedrag door instrumentele conditionering voor dat individu of die groep → produceren aangename prikkels of ontwijken onaangename prikkels
 - Contingentie tussen situatie, gedrag & versterkende gevolgen voor dat gedrag
- Experiment: duiven (Reynolds, Catania & Skinner)
 - Methode
 - Bij blauw licht: beloning met graankorrels als ze andere duif aanvielen
 - Bij groen licht: geen beloning

- Resultaten
 - Na tijd: agressief bij blauw licht, vreedzaam bij groen licht
- Experiment: Berkowitz & Frodi
 - Methode
 - Via hoofdtelefoon 24 lawaaistoten toedienen aan (pseudo-)deelnemer die essay schreef
 - Vrije keuze van intensiteit
 - Om de 5 seconden lawaaistoot
 - Elke intensiteit minstens 1 keer
 - Conditie
 - Versterkingsconditie: 'goed bezig'
 - Strafconditie 'hard tekeering', 'gemeen'
 - Controleconditie zei proefleider niets
 - Daarna essay beoordelen van 2^e pseudodeelnemer door aantal lawaaistoten
 - Apparatuur 1^e fase al dan niet aanwezig
 - Resultaten
 - Deelnemers in versterkingsconditie in 2^e fase agressiever, strafconditie in 2^e fase minder agressief dan controle

- Verschil groter als apparaat in kamer stond
- Conclusie
 - Contingentie tussen gedrag & uitkomen & SD
- Experiment: Stachnik
 - Methode
 - Elektroden in genotscentrum
 - Eerst schokken bij eender welk gedrag → bewijs dat op zichzelf geen agressie uitlokt
 - Daarna: boetsering in richting van agressiviteit tegen socius (eerst als naar socius keek, dan als bewoog in richting socius, ...)
 - Resultaten
 - Ratten vertoonden steeds meer agressie
 - Alleen op controledagen 47 & 48 niet → genotcentrum niet geprikkeld contingent met agressief gedrag
 - Conclusie
 - Agressief gedrag kan onder versterkingscontrole komen van versterkers die op zich geen vooraf bepaalde band hebben met het gedrag

- Agressief gedrag ook afhankelijk van aversieve prikkels door aangevallen socius

4. Een onvoorwaardelijke antisociale reflex bij fysische & psychische pijn?

- Onvoorwaardelijke antisociale reflex
 - Reflex
 - Bij sommige soorten wel, bij andere niet
 - Indien bij soort: bij alle gezonde leden (onvoorwaardelijk!)
 - Weinig individuele variabiliteit
 - Geen vermoeidheidseffect
 - Niet situationeel beïnvloed
 - Geen leercurve
 - Antisociaal
 - Tegen soortgenoten
 - Tegen iedere soortgenoot
 - Alleen tegen soortgenoot

4.1 fysische pijn en agressie

- achtergrond & basisparadigma van het onderzoek van Ulrich & Azrin
 - onderzoek over negatieve versterking van sociale toenadering
 - toenaderingsgedrag → beëindigen van schok

- paradigma van blote sociale aanwezigheid met toevoeging van antecedente asociale aversieve stimuli, los van elke gedragscontingentie
- schokfrequentie, intensiteit & agressieve reactie
 - debiet agressieve gedrag hing af van schokfrequentie
 - curvilineair verband tussen intensiteit onvoorwaardelijke prikkel en agressieve reflex
- een reflex?
 - Argumenten pro
 - Genetische verscheidenheid
 - Bepaalde diersoorten reageren helemaal niet agressief op pijnprikkels
 - Verwerpen idee dat overwonnene kan rechtstaan op andere rat om pijnlijke vloer te ontvluchten
 - Zelfs op eerste schok al agressief
 - Argumenten tegen
 - Sterke externe situationele invloed: grootte kooi
- Een antisociale reflex?

- Van nature gericht om beschikbare soortgenoot te pijnigen
- Experiment met 3 objecten: homosociaal, heterosociaal, levenloos doelwit
 - 11 op 14 → valt alle 3 aan
- Experiment met doodshoofdaapjes
 - 95% bijt op tennisbal bij schok
 - (schok kort genoeg om conditionering te voorkomen!)
- Stimulus- en responsveralgemening dus bijzonder groot
- Tegen Freudiaanse visie van verschuiving
 - Verschuiving gebeurt in 2 richtingen
- De koude hand van de examinerator
 - Buss-Berkowitz paradigma
 - Deelnemers kiezen zelf in welke mate ze de aversiviteit van gedragssituatie voor socius (pseudodeelnemer) verhogen
 - Straffen → aantal elektrische schokken/slechte punten (Berkowitz)
 - Kwaliteit beoordelen → kiezen uit stijgende reeks schokken/beoordelingen (Buss)

- Agressief gedrag → aantal, duur, latentie en intensiteit van stimuli
- Experiment: 'ongunstige werkvoorwaarden'
 - O.V.
 - Hand in koud/warm water
 - Weten dat straf deelneemster zou storen
 - A.V.
 - Beoordeling leerling
 - Strafknoop (lawaaistoot)
 - Beloningsknoop (geld)
 - Derde knop: geen oordeel
 - Globale evaluatiescore:
 - beloningsreacties – strafreacties
 - Resultaten
 - Grotere agressiviteit bij lagere temperatuur

4.2 Hoge temperatuur & agressie

- Onderzoek: Anderson, Bushman & Groom
 - Warmere jaren meer misdrijven met doden of gewonden
 - Controle voor fluctuaties in armoede & leeftijd
 - Jaargemiddelden → controle op seizoensgebonden gebeurtenissen

- Veel correlationele analyse → laboratoria met hoge temperatuur wekken argwaan
 - Interpretatiemoeilijkheden
 - Alleen extreme vormen van agressie (aangiftes!)
 - Steden verschillen vaak op andere dimensies
 - Tijd van dag/jaar hangt ook samen met andere variabelen
 - Variatiebreedte onderzochte temperaturen verschilt → curvilineair verband

4.3 Ruimtegebrek & agressie

- Experiment: Calhoun (ratten)
 - Vrij harmonieuze gemeenschappen ontaarden in sociale puinhopen naarmate ze groter worden
- Recent onderzoek: negatieve effecten van bevolkingsdichtheid meestal bepaald door gelijktijdige inwerking andere situationele factoren
 - Bv. Correlationeel veldonderzoek
 - Verband van 0,35 tussen bevolkingsdichtheid & agressieve misdaad
 - Verdween als andere factoren in analyse opgenomen werden

- Onderzoek in gevangenissen → geen wangedrag als overbevolking
- Ruimtegebrek niet per se aversief
 - Aversieve stimulus bepaald door versterkend effect op ontwijkingsgedrag
- Term 'proxemics'
 - nabijheid van naaste
 - Intieme afstand 0-45 cm
 - Persoonlijke afstand 45-120 cm
 - Sociale/zakelijke afstand 120-350 cm
 - Publieke afstand
 - Effecten doorbreken persoonlijke ruimte hangt af van affectieve kwaliteit gedrag

4.4 Provocatie & agressie

- Definitie provocatie
 - Provocatie lokt tegenagressie uit
 - Bv. Uitdagen, tergen, tarten
 - Mate waarin agressie tot agressie leidt
 - Tautologisch
 - Falsifieerbare samenhang!
 - Hoop dat situationele ontogenetische determinanten beter verholpen kunnen worden dan fylogenetische determinanten

- 3 bijgedachten
 - Eenvoudig vast te stellen of gedrag provocatie is
 - Dezelfde provocatie leidt altijd tot dezelfde mate van agressie
 - Vergelding voor het aangedane leed
- Gedrag met opzet ipv 'een ongelukje'
 - Moeilijk iemands intentie te weten
 - Intuïtie: verontschuldiging kan onaangename reacties op een gedrag voorkomen
 - Maar: indruk wekken dat dader opzettelijk iets verkeerd heeft gedaan
 - Experiment: Zechmeister, Garcia, Romero & Vas
 - O.V.
 - Begeleidster neemt negatieve feedback terug of niet
 - Proefleidster bood excuses al dan niet aan
 - A.V.
 - Beoordeling proefleidster
 - Resultaten
 - Ongedaan maken negatieve feedback geen invloed

- Deelnemers met verontschuldiging beoordeelden proefleidster ongunstiger
- Verklaring
 - Zonder verontschuldiging onduidelijk wie verantwoordelijk was voor fout
 - Door verontschuldiging → verantwoordelijkheid bij proefleidster
- De ene provocatie is de andere niet
 - Experiment 1: Doob & Gross
 - Methode
 - Voor groen verkeerslicht blijven staan
 - Claxonneren ~ agressie
 - Resultaten
 - Toeterden vaker bij auto met lage sociale status
 - Zowel mannelijke als vrouwelijke deelnemers reageren agressiever tegen vrouwelijke chauffeur
 - Experiment 2: Harris
 - Voordringen in wachtrij
 - O.V.

- Mannelijke/vrouwelijke pseudodeelnemer
- Hoge/lage sociale status (door kleding)
- Mannelijke/vrouwelijke 'deelnemer'
- 3^e of 12^e plaats in rij
- A.V.
 - Verbale en niet-verbale agressieve reacties
- Resultaten
 - Deelnemer op 3^e plaats agressiever dan deelnemers op 12^e plaats
 - Spannende nabijheid van het doel
 - Kleding met lage status kreeg het harder te verduren
 - Agressiever tegen pseudodeelnemer van hetzelfde geslacht
 - Niet-verbale provocatie vaak gevolg door agressie bij geprovoceerde
- Experiment 3: Donnerstein & Wilson
 - Onderzoek over stresstolerantie
 - Beoordeling essay door pseudodeelnemer: verbale evaluatie en aantal elektrische schokken
 - 2 condities

- Provocatie: 9 schokken en zeer ongunstige evaluatie
- Provocatieloze: lovende evaluatie & slechts 1 schok
- Daarna: pseudodeelnemer reeks taken aanleren
 - Scenario: 20 foute & 10 juiste antwoorden
 - Leraar mocht zelf intensiteit schok kiezen
 - 2 condities
 - Koptelefoon met luide lawaai prikkels
 - Koptelefoon met minder luide lawaai prikkels
- Resultaten
 - Niet-geprovoceerde deelnemers
 - Schokken van lichtere intensiteit
 - Lawaai prikkels geen effect op gedrag
 - Geprovoceerde deelnemers
 - Reageerden agressiever
 - Bij luide lawaai prikkels: gemiddeld op 1 na hoogste schokintensiteit
- Experiment 4: Baron & Kepner

- Methode

- 2 pseudodeelnemers
 - 1 is leerling
 - Andere is samen met deelnemer leraar
- Schokken bij fout antwoord
 - Mocht intensiteit zelf kiezen
- Deelnemer vooraf enkele demonstratieschokken
- Leerling maakte vorderingen (aantal fouten verminderde)
- Leerling maakt beledigende opmerkingen tegen leraren bij begin proef

- 3 condities

- Controle: deelnemer 'toevallig' als eerste beginnen
- Agressief model: pseudodeelnemer 'toevallig' als eerste → zware schokknoppen + knoppen langer ingedrukt
- Niet-agressief model: pseudodeelnemer 'toevallig' als eerste → lichte schokknoppen

- Resultaten

- Deelnemers met agressief model: agressiever dan controleconditie
- Deelnemers met niet-agressief model: vreedzamer dan controleconditie
- Alle condities: intensiteit nam toe naarmate les vorderde
- Conclusies
 - Invloed voorafgaande evaluatieve oordeelsgedrag socius treedt samen op met vergelijkbare invloed eigen voorafgaande evaluatieve gedrag
 - Toename agressief gedrag druist in tegen catharsishypothese
- Experiment 5: Baron
 - “Effecten van onaangename prikkels op fysiologische reacties”
 - O.V.
 - Deelnemers al dan niet geprovoceerd door slachtoffer
 - Deelnemers kregen al dan niet informatie over pijnreacties slachtoffer (meekijken op meter)
 - A.V.
 - Intensiteit schokken (deelnemer mocht zelf kiezen)

- Resultaten
 - Niet-geprovoceerde deelnemers + meekijken → vermindering agressie
 - Geprovoceerde deelnemers + meekijken → toename van agressie
- Experiment 6: Berkowitz & LePage
 - O.V.
 - Provocatie
 - Beoordeling essay door pseudodeelnemer met 1 schok of 7 schokken
 - Aanwezigheid van wapen
 - Geen
 - 2 wapens, gebruikt door andere deelnemer in onderzoek dat die uitvoerde
 - 2 wapens, van iemand anders bij ander experiment
 - Controleconditie:
 - Badmintonrackets
 - Geprovoceerd
 - A.V.
 - Deelnemer beoordeelt pseudodeelnemer met aantal schakken (1-10)
 - Resultaten

- Wapens bij geïmpulseerden
vergemakkelijken agressiereactie &
ontlokken reflexmatig voorwaardelijke
prikkels
- Bij niet-geïmpulseerden hebben wapens
agressieonderdrukkend effect
- Probleem
 - Doorzichtigheid experiment
- Vervolgexperiment: doorzichtigheid
gemanipuleerd
 - Na provocatie minder agressief als ze
vermoeden dat het om de wapens te
doen was
- Ook als wapen enkel geprojecteerd op dia's
- Experiment 7: Berkowitz & Geen
 - O.V.
 - Provocatie: beoordeling essay door
pseudodeelnemer
 - 1 schok (niet-provocatie)
 - 7 schokken (provocatie)
 - Soort film
 - Niet-agressieve sportfilm
 - Agressief film met bokser, naam
Kirk Douglas
 - Naam pseudodeelnemer

- Kirk Anderson
 - Bob Anderson
- A.V.
 - Beoordeling essay pseudodeelnemer door aantal schokken (1-10)
- Resultaten
 - Noch agressieve film, noch voornaam op zichzelf agressief effect
 - Provocatie → agressiever gedrag
 - Provocatie + agressieve film + voornaam Kirk → agressiefste gedrag
- Conclusies
 - Prikkelveralgemening op voorwaarde dat andere factoren (provocatie) gezorgd hebben voor het activeren van een vorm van operant uitgebracht gedrag
- Vervolgexperiment
 - Televisiegedrag voorspelt latere agressie (niet andersom)
- Provocatie & agressie tegen derden
 - Vraag: Kan provocatie ook leiden tot agressie tegen iemand anders dan de provocateur?
 - Niet alleen door sociale provocatie
 - Experiment: Goffman

- Vader & moedertje spelen samen met pseudodeelnemer 2 → zorgen voor kind van 10 jaar (pseudodeelnemer 1)
 - Deelnemers geprovoceerd door pseudodeelnemer
 - Gedragingen kind constant over verschillende experimenten
 - Daarna verdween pseudodeelnemer 2
- O.V.
 - Provocatie/geen provocatie
 - Aantrekkelijk gezicht/onaantrekkelijk gezicht (schaduw onder ogen + plakkerige haardos)
- A.V.:
 - Tiental gelegenheden om kind met aversieve geluidsprikkels te straffen
- Resultaten
 - Aversiever tegenover onaantrekkelijk kind
 - Onaantrekkelijk kind werd significant minder aantrekkelijk beoordeeld, maar verschil in beoordeling niet in intelligentie, luiheid van aantrekkelijk kind

○ Experiment 2

- Zelfde experiment maar met 10-jarige knaap
- Altijd provocatie door pseudodeelnemer die daarna verdween
- Bijkomende O.V.: stotteren
- Resultaten
 - Stotteraar + onaantrekkelijk → 2maal harder gestraft dan aantrekkelijk + niet stotteren
 - Geen evidentie voor provocatie-effect
- Conclusie
 - Sociaal onwenselijke fysieke eigenschappen → agressiefaciliterend (werken als aversieve prikkels)
 - Maar: mens kan evengoed op aversieve stimuli reageren met operant gedrag dat onverenigbaar is met agressie (bv. Pater Damiaan)
- Experiment 3: Feningstein & Buss
 - O.V.
 - Wel of niet provocatie
 - Pseudodeelnemer wel/geen vriend van provocateur
 - A.V.
 - Mate waarin ze agressief reageren
 - Resultaten

- Geprovoceerde deelnemers gedroegen zich agressiever
- Vriend zijn maakte niet uit
- Tegenstrijdig met vorig experiment!
 - Mensen vermijden om zich agressief te gedragen tegen iemand die moreel hoger staat dan provocateur
 - Naarmate provocatie ernstiger → ander mens als hoogstaander gezien
 - Verplaatste agressie intenser naarmate slachtoffer meer op provocateur lijkt
 - Vooral wanneer slachtoffer agressor ook licht geprovoceerd heeft
- Experiment 4: Pedersen, Gonzales & Miller
 - “2 studies over probleemoplossend vermogen”
 - O.V.
 - 1^e taak (anagrammentaal)
 - Provocatie (vervelende muziek + slechte evaluatie)
 - Geen provocatie (aangename muziek + gemiddelde evaluatie)
 - 2^e taak (meerkeuzevragen) → assistente proefleider

- Lichte provocatie (vrij snel voorlezen, verspreken, verkeerde kaart tonen + slechte evaluatie)
- Geen provocatie (comfortabel tempo, geen vergissingen + gemiddeld gepresteerd)
- A.V.
 - Beoordeling assistente proefleider
- Resultaten
 - Provocatie door proefleidster + lichte provocatie → ongunstigere beoordeling

5. Agressief gedrag als machtsherstel

5.1 Asociaal verlies van verworven gedragscontrole

- Asociaal weerhouden van positieve versterking leidt tot agressie
 - Plots verlies van macht → dezelfde categorieën van operante gedragingen worden niet meer gevolgd door versterkers
 - *Psychologische* aversieve omstandigheid (door leerprocessen tot stand gekomen)
- Experiment 1: Azrin, Hutchinson & Hake

- Paren van duiven
 - Sociusduif
 - Schouders vastgebonden in dwangbox
buiten bereik sleutel en voedselbakje
 - Proefduif
 - Hongerig → 80% van normaal gewicht
- 5 fasen
 - 1^e fase
 - Proefduif + sociusduif
 - Pikken op sleutel niet versterkt door voedselbakje (eerste sociale N.V.-fase)
 - Debiet hard slaan/pikken tegen sociusduif = basisdebiet agressieve gedrag bepalen (gemiddeld 15 seconden)
 - 2^e fase
 - Enkel proefduif
 - Pikken op sleutel → voedselbakje (1 seconde aanwezig)
 - Na boetsering → versterking afgewisseld met uitdoving (V.U.-cyclus)
 - Geluidstoon kondigde versterkingsprogramma aan
 - Totdat geluidstoon SD geworden was

- 3^e fase
 - Proefduif + sociusduif
 - Opnieuw V.U.-cyclus
 - Agressieve gedragingen nooit binnen 5 seconden gevolg door geluidstoon (conditionering te voorkomen)
 - Eerste sociale V.U.-fase
- 4^e fase
 - Sociusduif + proefduif
 - Pikken op sleutel niet gevolgd door voedselbakje
 - Tweede sociale N.V.-fase
- 5^e fase (voor 12 van de 17 proefdieren)
 - Proefduif + sociusduif
 - V.U.-cyclus
 - Tweede sociale V.U.-fase
- Resultaten
 - Eerste sociale V.U.-fase: hoger debiet van agressie (339 seconden)
 - Tweede sociale N.V.-fase : 18 seconden
 - Tweede sociale V.U.-fase: 258 seconden
 - Heviger tekeer in sociale V.U.-fase dan in N.V.-fase, hoewel objectieve omstandigheden verbeterd waren
- Conclusie

- Agressieve gedrag perfect omkeerbaar en sterk onder invloed van situationele factoren
- Verklaringen
 - Projectie
 - Zou agressie ook tijdens N.V.-fase moeten optreden
 - Niet het geval
 - Sociaal-rivaliserende voorgeschiedenis
 - Natuur: pikken op andere duiven positief versterkt met meer voedsel voor zichzelf
- Vervolgexperiment
 - Opzet en procedure hetzelfde
 - Duiven tijdens eerste 5 weken van leven alleen contact met 1 van hun ouders
 - Daarna negen maanden in sociale isolatie
 - Toch nog vormen van sociale macht
 - Pikken op snavel ouders → voedsel
 - Pikken op sociusduif ideale gedragsrepertoire waarmee opnieuw macht kan worden uitgeoefend
 - Resultaten
 - Agressie ergst po eerste sociale V.U.-procedure → sterkst geconfronteerd met machtsverlies
- Vervolgexperiment: controle op contra-agressie

- Onderzoek met opgezette duif als sociusduif
- Zelfde opzet & procedure
- Resultaten: $\frac{3}{4}$ reageerde nooit agressief
- Conclusie
 - Intermitterende positieve versterking heeft aversieve eigenschappen met als mogelijk neveneffect allerlei vormen van agressie

5.2 Mogelijkheid tot agressie als versterker bij oncontroleerbare fysische pijn

- Experiment 1: Azrin
 - Doodshoofdaapjes gepijnigd via staart in alleensituatie
 - Fases
 - 1^e fase
 - Geen pijnschokken
 - In canvas gewikkelde tennisbal
 - Basisdebiet bijtgedrag gemeten
 - 2^e fase
 - 25 schokken (1 om 15 seconden)
 - Bal bleef beschikbaar
 - Fase 3 + daaropvolgende 5
 - 120 schokken in 30 minuten
 - 2 verschillende gekleurde kettingen

- Bij ruk aan juiste ketting → tennisbal
- Resultaten
 - Fase 1: geen agressie tegen tennisbal
 - Fase 2: eerste schokken: kronkelen, daarna bij elke schok bijten
 - Fase 3: eerst trokken ze willekeurig aan kettingen bij schok, daarna alleen aan ketting die tennisbal tevoorschijn deed komen
- Conclusie Azrin
 - Agressie is primaire behoeftetoestand die ontstaat als individu aversief geprikkeld wordt
- Conclusie Vera Hoorens
 - Machtsherstel (agressie geeft enige macht)
 - Evidentie: pijnprikkels ontvluchten → debiet agressie lager
- Ook bij duivenexperiment leerden duiven op 2^e sleutel pikken als dan sociusduif tevoorschijn kwam

5.3 De rol van de oncontroleerbaarheid van (niet-)sociale aversieve prikkels

- Het agressieverhogende effect van lawaai voor provocatie
 - Experiment: Donnerstein & Wilson

- Schrijven essay
 - Evaluatie door pseudodeelnemer
 - Daarna bijkomende opdracht
 - 7 minuten, 40-tal wiskunde problemen
- Na provocatietaak → evaluatie door pseudodeelnemer: aantal schokken (1-9)+ verbaal
- Nadien: deelnemer fouten pseudodeelnemer bestraffen met schokken
- O.V.
 - Lawaai/geen lawaai
 - Subjectieve macht over lawaai (stop zeggen)/geen macht over lawaai
- A.V.:
 - schokintensiteit
- Resultaten
 - Niet-geprovoceerden → lawaai geen effect
 - Geprovoceerden → intensiteit dubbel zo hoog
 - Subjectieve macht → agressie geneutraliseerd
- Agressieve gedrag van de machteloze uitgeslotene
 - uitsluiting = onaangenaam
 - bedreigend zelfwaardering

- geen bevrediging verlangen om erbij te horen
- sociale vergelijking & steun ontoegankelijk
- beperkt toegang tot door de groep gecontroleerde versterkers
- uitgeslotenen kunnen niet zelf bepalen met wie ze omgaan (macht!)
- tegenstrijdige resultaten over agressie & pro sociaal gedrag
 - sociale uitsluiting leidt tot agressie als individu geen macht heeft op het weer opgenomen worden
 - experiment: Warburton, Williams & Cairns
 - methode
 - 'smaaktest'
 - 1 deelnemer + 2 pseudodeelnemers
 - Voor smaaktest: proefleider 4 minuten weg
 - Bal in kamer
 - Daarna: harde aversieve geluiden ('andere zintuigen uitschakelen')
 - Daarna: smaaktest → geloofwaardigheid dekmantel

- Daarna: pikante saus in proefbeker voor iemand anders doen die niet van pikante smaken houdt
- O.V.:
 - Uitsluiting → 2 pseudodeelnemers gooiden bal 3 keer naar deelnemer, daarna niet meer/geen uitsluiting → deelnemer kreeg bal evenveel als pseudodeelnemers
 - Controle over lawaaistoten (drukknop)/geen controle
- A.V.
 - Hoeveelheid pikante saus
- Resultaten
 - Uitsluiting + geen controle → zwaarder sausmonster
 - Vicious circle van uitsluiting
 - Uitsluiting → agressie → uitsluiting...

6. Naar een integratie?

6.1 Het 'general aggression model'

- 3 processen of routes die agressie uitlokken → interpretatie van dreiging
 - Toegankelijk maken van agressieve gedachten

- Opwekken of versterken van agressiegerelateerde affectieve toestanden
- Verhogen fysiologische arousal
- Enkel als individu kan en wil nadenken: secondary appraisal → nadenken over juistheid interpretatie, gevolgen agressief gedrag & alternatieve manieren

6.2 Agressieve computerspellen: een partiële toetsing

- Experiment 1: Anderson & Dill
 - 2 computerspellen, even prettig en moeilijk, evenveel actie, vergelijkbare mate van arousal (vooronderzoek)
 - Agressief: Wolfenstein 3D (schietspel)
 - Niet-agressief: Myst (avonturenspel)
 - 3 proefsessies
 - 1^e sessie
 - 15 minuten spelen
 - Zelfbeschrijving-affectmeting
 - 15 minuten spelen
 - Meting agressieve gedachten
(leessnelheid agressieve woorden hoger omdat ze er net aan dachten) →
verschilscore leessnelheid agressieve woorden en niet-agressieve woorden

- 2^e sessie
 - 15 minuten spelen
 - Reactietijdcompetitie: drukken op knop
 - Winnaar mocht verliezen
lawaai stoot geven
 - Resultaten
 - Geen verschil in intensiteit
 - Langere duur na agressief spel
 - Agressief spel → agressieve gedachten toegankelijker
 - Geen verschil bij zelfbeschrijvingsmeting
- Experiment 2: Anderson e.a.
 - 20 minuten computerspel spelen
 - O.V.
 - Agressief/niet-agressief spel
 - A.V.
 - Agressieve gedachten (meting door aanvullen woorden, die zowel agressief als niet-agressief konden aangevuld worden, bv. exploRe <-> exploDe)
 - Arousal
 - Resultaten
 - Computerspellen geen effect op arousal
 - Na agressief spel wel meer agressieve woorden aangevuld

- Vervolgonderzoek: soms ook arousalverhogend / agressie-gerelateerde gevoelens
- Agressieve computerspellen → langere termijn agressiever gedragen
 - Niet: agressieve mensen kiezen agressieve spellen
 - In experimenten: toegewezen door proefleider
 - Niet: agressieve spellen leiden tot extreme vormen van agressie
 - Niet: agressieve computerspellen enige vrijetijdsbesteding die agressieverhogend werkt
 - Andere mogelijke mechanismen
 - Agressie vaak positief versterkt in computerspellen (bv. Punten, geld)
- Experiment: Carnagey & Anderson
 - 20 minuten lang zelfde racespel spelen
 - O.V.
 - Beloning voor agressie: punten voor doden voetgangers
 - Straf voor agressie: verliezen punten door doden voetgangers
 - Neutraal: kunnen geen voetgangers doden

- Alle deelnemers geprovoceerd (negatieve evaluatie op essay)
 - A.V.
 - Reactietijdcompetitie
 - Resultaten
 - Alleen deelnemers die punten kregen voor agressie gedroegen zich agressiever
- waarom zeggen mensen dan dat ze niet agressiever worden van agressieve spellen?
- Leidt tot meer sociale straffen & minder sociale versterkers
 - Verschil tussen agressiever voelen & agressiever gedragen
 - Catharsis

6.3 Kritische evaluatie van het 'general aggression model'

- Rol van gedragscontrole?
- Beperking tot affectieve agressie
- Moeilijk om duidelijke en toetsbare predicties af te leiden
 - Eenzelfde factor leidt via alle 3 processen tot agressie
 - Bv. Warmere temperatuur

7. Slotbeschouwing

- Elk van de behandelde experimenten bevat impliciet of expliciet een zeer partieel antwoord op die complexe problemen van reductie van en controle op agressie